

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Studium humanitní vzdělanosti

Kristine Jandečková

**Pražský pěvecký sbor:
Kosmopolitní sociální prostor**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Markéta Zandlová, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28.6.2018

podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat všem účastníkům pěveckého sboru, kteří mi umožnili v něm provést svůj výzkum. Vděčná jsem především sbormistrům a svým informátorům za jejich čas, pomoc a důvěru.

Velké díky patří mé školitelce Mgr. et. Mgr. Markétě Zandlové, Ph.D. za její nesmírnou ochotu, nápomoc a čas. Bez její trpělivé kritiky, cenných rad a velké podpory by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod	6
Teoretické zakotvení práce	7
Rozmanitá pojetí kosmopolitismu	7
Transnacionální vazby	10
Metodologie	10
Výzkumný problém a otázky	10
Výzkumná strategie	11
Techniky sběru dat	11
Výběr vzorku a prostředí výzkumu	13
Analytické postupy	15
Etické otázky a reflexe výzkumnické pozice	15
Empirická část	17
Popis sboru	17
Aktivní transnacionální zkušenosti členů	18
Návštěvy a osobní kontakt	19
Virtuální komunikace	21
Vztah k lokalitě původního domova	23
Zahraniční a mezinárodní zkušenosti členů Čechů	24
Projevy kosmopolitismu	25
Kosmopolitní skupina	25
Individuální kosmopolitismus	31
Funkce sboru	44
Vstup do sboru	44
Co dělá ze sboru snadné útočiště?	47
Dlouhodobá účast	48
Závěr	49
Literatura	51

Anotace

Předložená práce se zabývá pražským pěveckým sborem, ve kterém jsou členy většinou cizinci z různých koutů světa. Zaměřuje se na kosmopolitismus ve sboru, roli, kterou v něm zaujímá a jeho souvislost s transnacionálními, potažmo zahraničními zkušenostmi členů. Sleduje, jak a do jaké míry se ve sboru projevují kosmopolitní tendence v souladu s představenou teorií. Hlavním zjištěním práce je, že i přes jednoznačně kosmopolitní étos skupiny se jednotlivci vyznačují velmi odlišnou mírou a podobou kosmopolitní etiky, hodnot a světonázoru. Práce se opírá především o literaturu z oblasti sociální antropologie. Případová studie je založena na zúčastněném pozorování, a na polostrukturovaných rozhovorech, okrajově také na analýze internetových obsahů.

Klíčová slova

Kosmopolitismus, skupinový kosmopolitismus, individuální kosmopolitismus, transnacionalismus, terénní výzkum, případová studie, pěvecký sbor, mnohonárodnost, zúčastněné pozorování, rozhovory

Úvod

V této práci představuji výsledky terénního výzkumu, který jsem prováděla na jaře 2018 v jednom mezinárodním pražském sboru. Sbor vznikl v roce 2006 pod vedením sbormistrů z Česka a USA a již leta nacvičuje repertoár z oblasti jazzu, soulu, funku, popu, ale i gospelu a různých afrických a karibských hudebních stylů, jako je například kalypso. Navštěvují ho příslušníci okolo 25 zemí světa. Celkově čítá zhruba 45 členů, tedy je národnostně velmi diverzní. Pravidelně vystupuje a účastní se zdejších sborových soutěží.

Tento sbor jsem navštěvovala od roku 2016, kdy mě do něj zavedla má kamarádka. Nejprve mě ponoukla, abych si šla poslechnout vystoupení, a jednoho dne o řadu měsíců později jsem si vzpomněla, že bych měla chuť si něco takového také vyzkoušet. Ihned si všimla, že se v něm odehrává zajímavé sociální dění. Členové ctí příjemnou ohleduplnost ve vzájemné interakci a projevovali respekt a otevřenost vůči komukoli nově příchozímu, a především čemukoli cizímu a novému, co do sboru jedinec s sebou přinesl. I já jsem si jako nováček přišla okouzlená prostředím tak diverzním a přesto harmonickým.

V rámci hledání tématu pro svou bakalářskou práci jsem se zaměřila na fenomén této harmonie ve sboru a přemýšlela nad tím, jak vzniká, co ji zakládá a jak je udržována v prostředí natolik národnostně a kulturně diverzním. Rozhodla jsem se tedy provést případovou studii. Kvůli národnostní různorodosti sboru jsem se rozhodla vycházet z konceptu transnacionalismu. Brzy jsem však zjistila, že mi jako analytický nástroj lépe poslouží koncept kosmopolitismu, a zaměřila se na něj.

Svůj výzkum jsem vedla po dobu přibližně čtyř měsíců a pokoušela se při něm účastnit se všech aktivit účastníků, i těch, které se samotnými pěveckými zkouškami nespojily. Jela jsem tedy se sborem na pěvecké soustředění, účastnila se všech těchto pěveckých zkoušek, ale chodila i vždy na setkání do hospod a barů, pokud se v nich mělo sejít vícero členů. Vedla jsem spoustu neformálních rozhovorů, ale v závěru výzkumu provedla i několik polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s vytipovanými informátory. Ti mi do celé problematiky vnesli ještě hlubší vhled.

V počátku mé práce seznámím čtenáře s teoretickým zakotvením mé práce, tedy s teoriemi kosmopolitismu a transnacionalismu, o které jsem opírala svou analýzu. Poté představuji

svůj výzkumný problém, zvolenou metodu a diskutuji etické otázky svého výzkumu. Nakonec sem i patří sebereflexe a mé postavení v terénu. Po metodologické sekci následuje část empirická, ve které popisuji, do jaké míry jsou jevy ve skupině kosmopolitní a jaký vliv na ně mají transnacionální zkušenosti členů, potažmo diverzita sborové sestavy. Tato práce má být příspěvkem k vědeckému porozumění tomu, jaké pozice vůči sobě mohou zaujímat oba zmíněné koncepty v reálném sociálním prostředí. Dále také na příkladu skupiny a jejích členů ukáže, jakých forem může kosmopolitismus nabývat a jakou může hrát roli ve skupině a v životech jejích členů.

Teoretické zakotvení práce

Rozmanitá pojetí kosmopolitismu

Koncept kosmopolitismu má širokou základnu teoretických pojetí se zakotvením v různých oblastech sociálních věd. Dá se k němu přistupovat z hlediska spíše makrosociologického a politologického, může být však nahlížen i jako atribut jedince v jeho vnímání okolního světa. Teoretický koncept kosmopolitismu nabývá stále větší popularity ve spojení se zvyšujícím se povědomím o různých transnacionálních realitách na úrovni globální, ve formě například politických agend, ale i na úrovni spíše osobní, neboť udržování komplexních vztahů a loajalit k lidem, místům a tradicím náležejícím jinému, než vlastnímu národnímu státu již přestává být něčím překvapujícím (Vertovec 2006). K transnacionálním vazbám ale později.

Podle Vertovce má koncept kosmopolitismu v zásadě tři proudy; odkazuje na možnosti globální demokracie a světového občanství skrze nové transnacionální rámce, jiní jím hájí post-identitní politiky multiplicitních zájmů a vyzývají jím k odvratu od konvenčních pojetí identity a občanství. A pak kosmopolitismus také vysvětluje socio-kulturní procesy, individuální jednání a hodnoty v kontextu kulturní diverzity.

Vertovec ve své studii *Fostering Cosmopolitanisms: A Conceptual Survey and A Media Experiment in Berlin* (2006) jmenuje šest konkrétních způsobů pojmání kosmopolitismu, z něhož můžeme jedno, totiž to filosofické, nechat stranou. Jedno ze zmiňovaných pojetí

líčí kosmopolitismus jako sociokulturní podmínku dnešního globalizovaného světa, kdy hustota vztahů a výměny informací a komodit na dálku, masový turismus, univerzální globální trendy a rozšířené vystavování jedinců prvkům cizích kultur (například i tradičně odlišné kuchyně) zapříčiňují vznik světové kosmopolitní kultury. Společnosti již zpravidla nejsou izolované a čelí vlivu ostatních společností s typicky jinými atributy. V Hannerzově podání se přitom v žádném případě nejedná o repliku uniformity, nýbrž o organizovanou diverzitu. Jde o propojení odlišných lokálních kultur, a navíc o rozvoj těch teritoriálně nezakotvených (Hannerz 1996).

Jako kosmopolitní počin jsou zde v dalším pojetí uvedeny i transnacionální instituce, a to na jedné straně demokratické útvary zasahující do suverenity národa jako jsou OSN či EU (kosmopolitismus seshora), na straně druhé globální občanská společnost prosazující své zájmy ve vznikající transnacionální veřejné sféře: kosmopolitismus zespoda (tamtéž). Zde hovoříme o transnacionálních hnutích například za lidská práva. Důležité je zde poznamenat, že je účast na takových hnutích většinou spojena se souběžnou loajalitou vůči vlastnímu národnímu státu. Můžeme tedy soudit, že jde o individuální kosmopolitismus vyjádřený transnacionálními politickými zájmy (tamtéž). Pnina Werbner (2008) navíc doplňuje, že ne všechny transnacionální organizace musejí být nutně kosmopolitní. Jednoduchým příkladem jsou třeba teroristické organizace. Kosmopolitismus se z politického hlediska projevuje také v rozšiřujícím se množství komunit, do kterých bývá určitý jedinec zapojen. Takto může být tento koncept pojímán jako existence plurálních loajalit (Cohen 1992, cit. podle Vertovec 2006), na jejichž základě se jedinec v různých situacích politicky mobilizuje. V dnešní době se již nejedná jen o rodinu, město či národ, nýbrž také o věk, gender, náboženství a jiné identity.

Ustoupíme-li od politických projektů, dostaneme se k pojetí kosmopolitismu jakožto individuální dispozice či postoje, zcela ve smyslu touhy po kulturní diverzitě a jejího doceňování a jisté schopnosti zacházení s významy, jak doplňuje Hannerz (1996). Ten ve své práci z roku 1996 popisuje kosmopolitní postoj (vedle lokálního) jako jednu ze dvou možných reakcí k výše popsanému fenoménu vznikající světové kosmopolitní kultury. Podle Hannerze se dá rozlišit mezi dvěma nuancemi. Na jedné straně nalézá orientaci na *Jiné* a vůli se s ním zabývat, intelektuální a estetickou otevřenost vůči různorodým kulturním zkušenostem: Jedná se o chuť poznávat odlišné a vnímání odlišných kultur jako uměleckých

děl (Hannerz 1996). Vedle této vůle je však nutné postavit ještě i kompetenci, a to, jak ve smyslu osobní schopnosti vstoupit do zúčastnit se cizí kultury, tak jakožto pilované umění manévrovat v rámci určitých významových systémů (tamtéž).

Ať tak nebo tak, kosmopolitní člověk je připraven opustit horizont své vlastní kultury a její významovou strukturu, což ho významně odlišuje od člověka, který atributy cizí kultury pouze znovu asimiluje do této významové struktury sobě vlastní. Pokud tedy například hovoříme o cestovatelích, bude kosmopolitním právě ten z nich, kdo na svých cestách nehledá jen repliku svého domova s jistou příjemnou přidanou hodnotou (například pláž či počasí) či komerčně turistická místa, nýbrž kdo se snaží o porozumění tamějšího způsobu života a hledá místa neturistická, tzv. *zákulisí* („backstage“, Hannerz 1996). Zcela v tomto smyslu se kosmopolitní cestovatel také aktivně vymezuje vůči konzumnímu turistovi. Avšak kosmopolitním není jen člověk zcestovalý: I tací, kteří mají co do činění s, byť jen jedinou cizí kulturou, mohou být lidmi kosmopolitními. Za speciální skupinu považuje Hannerz expatrioty, totiž jedince, kteří se rozhodli žít v zahraničí, zároveň ale vědí, že se kdykoli mohou vrátit zpět domů. Jejich nezávislost, vůle experimentovat a chuť poznat nové jsou dobrými základy pro takto chápaný kosmopolitní způsob života. Diskuze nastala ohledně Hannerzova tvrzení, že nucení migranti v principu nemají v podmínkách svého života v exilu ani možnost rozvinout kosmopolitní tendence, neboť cizí kultura je na ně uvalena násilně, a proto v ní manévrují co do nutnosti sebezáchovy. Atributy cizí kultury leda akceptují jako součást nutné adaptace k novému prostředí. Proti tomu se vymezuje Pnina Werbner (2008), která upozorňuje na to, že kosmopolitismus nemusí být jen elitářský, ale může se týkat i nižší třídy, i nucených migrantů. Jako příklady uvádí situaci indických dělníků, kteří odmítají kastovní řazení a mobilizují se v rámci hnutí světového obchodu, a také fakt, že menšinový patriotismus musí ze zásady být kosmopolitní, neboť zastupuje univerzální právo všech a bojuje za veřejné uznání menšiny (Werbner 2008). Tento rys kosmopolitismu Werbner zdůrazňuje a zahrnuje ho do své teorie *nového kosmopolitismu*. Robbins s Werbner souhlasí, a doplňuje, že mnohdy zcestovalí korporátní manažeři, akademici a intelektuálové s nezávislými prostředky a drahými zálibami patří do elitní skupiny, ve které se kosmopolitismus projevuje spíše jako konzum (Robbins 1998, cit. podle Vertovec 2006).

Mluvíme-li o kompetenci z hlediska naučené dovednosti manévrování ve významových strukturách, stává se kosmopolitismus *praxí*. Vertovec ve *Fostering Cosmopolitanisms*

odkazuje na Friedmana, který má za to, že se v tomto pojetí kosmopolitní člověk podílí na mnoha světech, ale nikdy se nestává jejich plnou součástí, nebo na Waldrona, který tvrdí, že si takový člověk osvojuje jen částečné kulturní kompetence z různých zdrojů. Dále říká, že se kosmopolitní člověk odmítá definovat svou lokalitou, svými předky, občanstvím či jazykem.

Transnacionální vazby

Na Friedmanově výroku parafrázovaném Vertovcem je obzvlášť patrná blízkost konceptů kosmopolitismu a transnacionalismu. Teorie transnacionalismu je v zásadě alternativou makro-teoretických přístupů ke studiu migrace (Szaló 2008). Na rozdíl od nich umožňuje uchopit migranty jakožto aktivně jednající jedince, jejichž jednání je rámováno jistými kulturními dispozicemi a je vždy nějakým způsobem ovlivňováno jejich původními domovy. Transnacionální studia si tak daleko více všímají samotného procesu migrace a světů, které jsou migranty utvářeny přeshraničně a jejichž hranice se neshodují s hranicemi lokality původního domova (tamtéž). Jsou to prostory propojující staré a nové domovy, v nichž jsou aktivně udržovány sociální a ekonomické vztahy a tok kulturního i informačního kapitálu na velké vzdálenosti. Referenční rámce jednání přistěhovalců jsou ovlivněny právě všemi lokalitami takto spojenými. I v tomto smyslu koncept transnacionalismu odmítá pojmání původních a nových lokalit jako lokality od sebe oddělené a snaží se pojmout migraci komplexně.

Metodologie

Výzkumný problém a otázky

V rámci výzkumu mě zajímal kosmopolitismus ve sboru, role, kterou v něm zaujímá a jeho souvislost s transnacionálními potažmo zahraničními zkušenostmi členů. Nejprve jsem tedy sledovala, zda, jak a do jaké míry se ve sboru projevují kosmopolitní tendence v souladu s představenou teorií. Zároveň jsem se zaměřovala na to, zda účastníci udržují

aktivní transnacionální vazby. Jak se prožívání těchto vazeb projevuje ve skupinové interakci? Postupem času se mi těmito dotazy otevřely cesty konkrétnějšího pátrání. Má kosmopolitismus ve skupině nějaké funkce? Jaké jsou tyto funkce? Je kosmopolitismus spojen s hodnotami skupiny? Jak se tyto hodnoty ustavují a reprodukují? Mají kosmopolitní projevy ve skupině souvislost s jeho mnohonárodnostní sestavou? Jakou? Jak skupina zachází se svou diverzitou? Zaměřila jsem se i na jednotlivce. Jsou členové sami o sobě kosmopolitní? Mají s jejich kosmopolitními projevy souvislost transnacionální zkušenosti jejich členů? Co na sboru považují členové za nejdůležitější? Jaké místo zaujímá sbor v životech svých členů?

Výzkumná strategie

Tento výzkum spočíval v odkrývání skupinových i individuálních projevů a prožívání kosmopolitismu a transnacionality a kladl si za cíl jim porozumět v kontextu této konkrétní skupiny a zkušeností jejích členů. Jak říká Disman (2002): „*Porozumění [...] vyžaduje vhled do co největšího množství dimenzí problému.*“ Byl nutný hluboký vhled do sociální dění ve skupině, i do životů členů, abych získala uspokojivé odpovědi na své otázky. Bylo proto zapotřebí se v prostředí dlouhodobě pohybovat, vnímat interakci a komunikaci ve skupině pro náležité odhalení a možnou interpretaci souvislostí. Tyto možnosti mi poskytla kvalitativní strategie (Novotná 2009/2010). Zvolila jsem metodu terénního výzkumu, během něhož jsem se jako výzkumnice v terénu pohybovala po dobu přibližně čtyř měsíců.

Techniky sběru dat

V rámci tohoto terénního výzkumu jsem se zabývala zúčastněným pozorováním a vedla rozhovory neformální, později i polostrukturované. „*Zúčastněné pozorování je styl výzkumu, ve kterém výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které studuje.*“ (Disman 2002) V tomto smyslu jsem se účastnila skupiny v roli participanta pozorovatele (Heřmanský, Lindová 2017). Účastnila jsem se všech aktivit a byla plnohodnotnou součástí skupiny, aniž bych svůj výzkum tajila. Tomu předcházelo moje členství ve sboru již před

zahájením výzkumu. Prvních několik setkání jsem se tedy ve své nové roli pozorovatelky cvičila a vytvářela si odstup, potřebný k získání relevantních dat. Riziko ztráty tohoto odstupu jsem měla neustále na paměti. Při pozorování jsem si všímala veškerých konverzací a interakcí mezi jedinci na zkouškách i mimo ně. Vysoký potenciál přitom měly situace, ve kterých vznikala i nepatrná napětí mezi jedinci, a také jejich implicitní projevy a spontánní reakce. Všímala jsem si i toho, jak se skupina chová jako celek a vnímala kontrasty mezi projevy na úrovni skupinové a individuální.

Během tohoto pozorování jsem vedla řadu neformálních rozhovorů, vzniklých převážně z podnětů členů samých. Výpovědi z takových rozhovorů měly nenucený ráz a byly proto cenné pro sledování individuálních hodnot a priorit. Zde se ukázala výhoda mé původní role člena sboru, neboť jsem ve skupině nebyla cizím prvkem, a tak svou přítomností nenarušovala přirozený chod konverzací a sociálního dění. Nebyla jsem tedy ve skupině primárně asociována s výzkumem.

Všechna takto posbíraná data jsem si zapisovala ve formě terénních poznámek. „*Není-li možno provádět zápis souběžně s rozhovorem nebo pozorováním, rekonstruujeme záznam co možná nejdříve*“ (Disman 2002). Rozhodla psát terénní poznámky až po setkáních a využít tak plně výhody, že nejsem vnímána primárně jako výzkumník. Když mi terén nabízel příliš mnoho relevantních informací najednou, psala jsem si přechodné poznámky do mobilního telefonu, abych se ujistila, že byly všechny zachyceny (Heřmanský, Lindová 2017). Sebereflexi jsem v těchto poznámkách prováděla někdy explicitně, a to zejména ze začátku, když jsem si zvykala na roli výzkumníka.

Nahrávané polostrukturované rozhovory jsem uskutečnila na závěr výzkumu, když už jsem získala a analyzovala dostatek dat z pozorování a neformálních rozhovorů. V rámci nich jsem cílila na konkrétnější problematiky, do nichž jsem potřebovala hlubší vhled. Tematicky jsem se při nich zaměřovala na vztah členů ke sboru, jejich subjektivní vnímání fungování a atmosféry sboru, transnacionální a zahraniční zkušenosti členů a jejich kosmopolitní citění.

Vedla jsem devět rozhovorů: Čtyři kratší (přibližně 4 až 14 min), které se zaměřovaly pouze na motivaci k účasti ve sboru a byli finálním doplňkem rozhovorů delších. Dva z těchto krátkých rozhovorů byly jen doplňující a pro následnou analýzu poměrně bezvýznamné. Dále jsem uskutečnila pět dlouhých rozhovorů v délce o rozmezí hodiny až hodiny a půl,

podle potřeby. Svým informátorům jsem kladla obecnější dotazy a doptávala se přesněji v závislosti na jejich výpovědích. V některých situacích se vyskytly momenty, ve kterých jsem byla nucena naznačit záměr mého dotazu. Ač tím byly některé výpovědi znehodnoceny, jiným to pomohlo na svět. Své nezdary jsem při analýze reflektovala. Kromě klasických dotazů se osvědčilo činit nepatrné promyšlené výpovědi, kterými jsem vyvolala spontánní reakci informátorů na tyto výpovědi. Tyto spontánní reakce byly cenné pro pochopení jejich hodnot, priorit, ale především názorů. Nakonec jsem své informátory také vedle k tomu, aby své názory projektovali do jiných objektů či do představ. Tyto projekce mnohdy odhalovaly aspekty, které přímé dotazování neodhalilo.

Skoro veškerý sběr dat probíhal v angličtině, neboť ta je jazykem komunikace ve sboru. Výjimkou byla komunikace s Čechy, a to jen, pokud jsme nebyli ve společnosti členů ne-Čechů. Terénní deník jsem psala v češtině, stejně tak jako své analytické poznámky. Z rozhovorů jsem dělala shrnující protokoly, a selektivně doslovné přepisy (Zandlová 2015). Přitom jsem je přímo překládala do českého jazyka. Silně jsem dbala na to, aby se v překladech neztratily významy.

Provedla jsem také okrajově analýzu veřejných stránek na sociálních síti Facebook a na webových stránkách sboru. K tomu jsem měla k dispozici i psané články a rozhlasový rozhovor se sbormistrem. Všechny jsem analyzovala na sebezprezentaci sboru a všímala si tudíž především toho, které atributy si nejčastěji přisuzuje. Kromě toho jsem analyzovala i obsah interní skupiny na sociální síti Facebook. Tady jsem se zaměřila především na roli správců této skupiny.

Výběr vzorku a prostředí výzkumu

Vzorek výzkumu jsem vybírala účelově tak, aby odpovídal výzkumnému problému. Mým vzorkem byl mezinárodní sbor a dění v něm. Na úrovni celé skupiny jsem sledovala projevy kosmopolitismu, a také zkoumala všechny členy ve vztahu k transnacionálním či zahraničním zkušenostem, či kosmopolitních tendencí. Bylo nutné v těchto ohledech vytvořit celistvý obraz o sociálním dění ve sboru, o tom, co mají členové společného a jak

mezi sebou interagují. Pro dlouho polostrukturované rozhovory jsem účelně vybrala pět lidí podle toho, že do problému vnesou náhled z, pokud možno, různých úhlů pohledu.

Oslovila jsem tedy Eugena (20-30 let), svobodného expatriota z Rumunska, který zde žije poměrně nezávislým životem. Další informátorkou byla Lucy (30-40 let), Angličanka provdaná za Čecha do Prahy na mateřské dovolené a administrátorka sboru. Rozhovor mi poskytly i Verča (20-30 let), Češka, která absolvovala mezinárodní školu a stáže v zahraničí, a Katie (20-30 let), Angličanka s rodiči původem z Československa, která se rozhodla žít v Česku jako expatriotka, ale uvědomila si, že zde chce zůstat. Dále jsem mluvila i s Theou (20-30 let), výměnnou studentkou z Německa. Další, kratší rozhovory jsem vedla s Henrym (40-50 let), Angličanem, žijícím rodinným životem zde v Praze, a Larsem (okolo 40 let), Norem, který žil ve vícero státech světa a nyní pracuje v Praze a na víkendy dojíždí za rodinou do Německa. Ze sbormistrů byl důležitější pohled George, který jsem zachytila množstvím kratších nenahrávaných neformálních i polostrukturovaných rozhovorů. Je velmi zaneprázdněn a na dlouhý nahrávaný rozhovor mezi čtyřma očima si bohužel nenašel čas. Věřím však, že jsem jeho hodnoty reprodukovala správně, přestože jsem je nemohla podepřít explicitními citacemi z rozhovorů.

Rozhovory jsem vedla v prostředí vlastní volby informátorů, tedy v restauraci, čajovně, hospodě, kavárnách a v dětské tělocvičně. Samotné pozorování probíhalo v prostředí hudební jedné pražské střední školy, ve čtyřech českých hospodách a jednom baru, ve kterém se hojně scházejí cizinci. Výjimečně mě výzkum zavedl i do jednoho pražského tanečního klubu. Navíc jsem se zúčastnila i společného pěveckého soustředění sboru, které se odehrávalo v jednom hotelu v přírodě Českého Švýcarska, zcela izolovaného od okolní společnosti. Hotel byl obsazen pouze členy sboru a cizí hosté tam zavítali pouze ojedinele, když se při výletu potřebovali osvěžit na baru. Toto soustředění bylo třídní.

Jak již řečeno dříve, výzkum trval přibližně čtyři měsíce a do terénu jsem vstupovala pravidelně v konkrétní den večer, a to každý týden, nebyla-li jsem výjimečně z osobních či zdravotních důvodů indisponována. Kromě toho jsem se účastnila i nepravidelných srazů členů.

Analytické postupy

Pro analýzu dat jsem zvolila postup segmentace/kódování textu, neboť jsem v datech chtěla odhalit určité vzorce a pravidelnosti (Heřmanský 2009/2010). Text, zachycující data, jsem segmentovala tematicky. Kódováním jsem si kladla za cíl nejprve jevy identifikovat, ale zjistit i častost jejich výskytu a to, v jakých situacích se vyskytují, i pospolu. Moje kódy byly zprvu obecnější a později jsem je upřesňovala podle toho, jaké pravidelnosti jsem dále v datech nacházela. Nejprve jsem tedy zvolila několik málo uzavřených kódů, které jsem zvolila s ohledem na výzkumný problém, a doplňovala je s postupem analýzy o kódy otevřené. Vytvořila jsem si seznam těchto kódů. Vedle kódování jsem text poznámkovala: Zapisovala jsem si úvahy o tom, co by mohly jevy vypovídat o sociální realitě. Byly také mým nástrojem, kterým jsem zachycovala možné souvislosti mezi objevenými jevy.

Analyzovala jsem souběžně se sběrem dat a s interpretací tak, jak to popisuje Disman (2002): „*Terénní výzkum [...] zahrnuje souběžné vytváření vzorku, sběr dat, analýzu a interpretaci*“. Během analýzy jsem zjišťovala, že mi terén nabízí další podněty, které bylo nutné ještě prozkoumat. Tyto podněty postupně vedly k zachycení širších souvislostí pozorovaných jevů.

Etické otázky a reflexe výzkumnické pozice

Během výzkumu jsem byla konfrontována s několika situacemi, které vyžadovaly zamyšlení nad etickou korektností mých výzkumných kroků. Nejprve jsem samozřejmě požádala sbormistry i členy sboru o informovaný souhlas s provedením výzkumu. Členové, než aby odporovali, byli naopak poměrně nadšení tím, že se někdo zajímá o ně a tento sbor, který považují za výjimečný. Během výzkumu byli všichni z nich velmi nápomocní.

Svým informátorům jsem musela slíbit, že jejich výpovědi nebudu šířit po sboru. Při rozhovorech jsem měla především na paměti citlivost tématu transnacionálních vazeb a sebepojetí informátorů jako cizinců v Praze, či sebepojetí spojené s kosmopolitním cítěním,

která mě obě zajímala. Uvědomovala jsem si, že někteří mají tato sebepojetí velice složitě a možná i nepřilíživě konzistentně vyjednaná. V roli výzkumníka by mě jistě kolikrát zajímalo se do této problematiky ponořit hlouběji. Měla jsem však vždy na paměti, že vést informátora k přílišné sebereflexi by mohlo vyústit v jeho uvědomění si těchto inkonzistencí ve vlastním sebepojetí. To by ho mohlo zmást nebo na delší dobu i vážněji poškodit. Raději jsem tedy myslela na to, včas změnit směr rozhovoru.

Etickou otázkou, která mě provázela po celý výzkum, bylo, zda výzkum následně ve skupině zveřejním, či nikoli. Uvědomuji si totiž, že sborníky i členové byli nápomocní i z důvodu, že doufali, že se o sobě něco nového dozvědí. V této stati jsou však příběhy, které odhalují některé citlivé informace informátorů. V práci tyto uvádím v obecné formě, aby nebyly snadno identifikovatelné s danými osobami. O výsledky jsem se s aktéry přesto rozhodla podělit jen ústně a svou práci nemám v úmyslu překládat do angličtiny. Především pak jsem pro tuto stať byla nucena je jako osoby redukovat na úzký okruh projevů a postojů. Toho jsem si vědoma a mělo by to zůstat na paměti.

Svůj výzkum jsem vedla s disciplinovaným zaměřením se na dvě základní problematiky: Na projevy kosmopolitismu a na transnacionální vazby členů. Dokud jsem si těmito základními problematikami neohraničila svůj zájem, patřičně jsem se v terénu ztrácela. Jejich definice mi však pomohla jednak sledovat to, co jsem sledovat zaměřovala, a na druhé straně mi v tom zajistila i mnohem větší svobodu. Svě předběžné závěry jsem si navíc ověřovala průběžně u několika účastníků sboru tím, že jsem zjišťovala, zda prostředí sboru vnímají takovým či úplně jiným způsobem. Neboť, jak říká Nedbálková (2014), „daleko horší, než něčemu nerozumět může být v terénu situace, kdy nechápeme, že něčemu nerozumíme“. Mnohdy mě to upozornilo na ještě jiné úhly pohledu, které bych jinak mohla přehlédnout, a kterým měla být věnována pozornost. Také jsem si u svých informátorů pečlivě ověřovala, zda jsem jim správně porozuměla. Rozhovory s mou školitelkou mi navíc pomohly v ujasňování tématu, v jeho kvalitním zpracování a v lepším pochopení toho, jak se v terénu lépe orientovat.

Empirická část

Popis sboru

Sbor, který je předmětem tohoto výzkumu, byl založen v roce 2006 v Praze. Předcházela tomu etapa, ve které se sbor formoval jako součást hudebního programu jedné pražské mezinárodní školy, majíc za členy právě její žáky. V této fázi byl sbor tedy sborem dětským, než si sbormistři po letech uvědomili četnost potenciálních dospělých zájemců a vytvořili složku dospělou. Ta přetrvala až dodnes, a právě v ní se odehrávalo mé pozorování. Sbormistři spolu žijí v Praze od roku 2002, kdy se George přistěhoval z Minnesoty. Stále však udržuje těsné kontakty se svými blízkými. Jakožto zkušený muzikant přejímá ve sboru roli skladatele a odborníka na hudební aranžmá, zatímco se Lenka se svou letitou pěveckou praxí věnuje samotnému nácviku zpěvu, předávání správné pěvecké techniky, dynamice a intonaci. V zásadě tedy Lenka diriguje. Sbor společně vystupuje pravidelně dvakrát do roka na vlastních koncertech, popřípadě se účastní pěvecké soutěže či hostuje na cizích akcích. Co se mého výzkumu týká, je důležitější složení sboru. Aktuálně má 45 členů náležejících k přibližně 25 státům světa. Drtivá většina pochází z evropského regionu, sboru se však dlouhodobě účastní i občané Libanonu, Austrálie a USA. V zásadě všichni z nich prožívali či prožívají transnacionální či mezinárodní zkušenosti. Mezi sebou navzájem udržují vřelé vztahy. Sborové zkoušky probíhají v uvolněné atmosféře, bývají prokládány vtípkami ze všech koutů místnosti, i stran sbormistrů. K repertoáru patří písničky populární, jazzové, soulové a gospelové a žádný semestr se neobejde bez karibských a afrických rytmů.

Sbor se schází jednou týdně, vždy ve středu večer v hudebně jedné pražské střední školy a po dvě hodiny nacvičuje písničky pro závěrečný semestrální koncert. Po těchto setkáních se část členů pravidelně přesouvá do přilehlých hospod, kde spolu popíjí a diskutují o tématech jak veřejného dění, tak i o tématech osobních či čistě neseriózních v rámci udržování dobré zábavy. Sbor se v tomto ohledu dá pomyslně rozdělit mezi lidi, kteří na tato setkání chodí téměř vždy a ty, kteří se na společném popíjení nepodílejí v zásadě nikdy. Mezi takové patří i dvojice žen, která se stará o administrativní záležitosti sboru. Vybírají kurzovné, zařizují soustředění, spravují interní facebookové stránky. Facebook je jedinou sociální sítí, na které se sbor prezentuje. Má interní stránku i takovou, na které se ukazuje veřejnosti. Kromě toho

má sbor i vlastní webové stránky, které se dnes již nevyužívají tak hojně a nebývají důsledně aktualizovány. Mimoto se pak sbor prezentuje různými rozhovory v člancích a rozhlasech. Důležitou součástí sborového semestru je soustředění dlouhé necelé tři dny, které má za cíl nácvič co nejpodstatnější části aktuálního repertoáru a utužení vzájemných vztahů obvykle podstatně obnovené sestavy členů. Na tomto soustředění spolu bydlí na pokojích, v noci spolu popíjejí na baru, hrají se (i seznamovací) hry, zpívá se na pódiu nebo se hraje třeba hospodský kvíz. Nejvíce interních celokupinových sociálních aktivit se tedy v zásadě odehrává během tohoto soustředění, významné události v rámci provedeného výzkumu. Pozorování se odehrávala na tomto soustředění a při společných posezeních po zkouškách, stejně tak jako na pěveckých zkouškách samotných. Mými informátory byli jak členové, účastníci se setkání v hospodách, tak i ti, kteří se jich neúčastní. Pro můj výzkum nebylo zásadní pokrytí všech účastníků sboru, z nichž je skutečně řada velmi pasivních. Výzkum jsem však nevedla ani tak, že bych tyto pasivní členy vylučovala. Vstup do terénu pro mě nebyl složitý. Sama jsem členkou sboru a tuto skutečnost jsem při svém výzkumu reflektovala.

Aktivní transnacionální zkušenosti členů

Szaló (2008) klade při svém výkladu důraz například na teorii sociálního pole a na tok informací, kapitálu a kulturních prvků mezi lokalitami spojených transnacionálními vazbami. Upozorňuje na potenciál transnacionálních studií, uchopit jako proces celý fenomén migrace. Upozorňuji, že se transnacionálním vazbám členů sboru věnovat takto nebude. Pro mě nejdůležitějším aspektem těchto vazeb členů je jejich transnacionální zkušenost sama. Nebudu tedy mapovat různé dráhy a konkrétní kulturní dispozice členů nabité v původním domově nebo vykládat pomocí těchto konkrétních kulturních dispozic způsoby chování v kolektivech zdejších. Mým cílem je zachytit skutečnost, že členové nějaké transnacionální či mezinárodní zkušenosti zažili či zažívají, a že tato skutečnost ovlivňuje jejich členství ve sboru a jejich přítomné hodnoty, které v pozdějších kapitolách budu vykládat jako hodnoty kosmopolitní. Proto se nyní pokusím tyto zkušenosti členů vyložit.

Členové sboru jsou z většiny cizinci, udržující kontakt s rodinou a přáteli v místě své původní domoviny (dále také *doma, domov*). Takovéto přeshraniční vazby jsou mnohdy aktivní složkou sociálního života členů, a ačkoli se jejich každodenní život odehrává zde v okolí Prahy, tyto vazby tím nejsou nijak odsouvány do pozadí jimi prožívané reality. Účast na sociálním dění v kolektivu a místě původního domova koexistuje s účastí na sociálním dění zdejším a pojí se v životech členů do množiny jejich sociálních vazeb. Zaměříme se na složku vazeb k původnímu domovu.

Návštěvy a osobní kontakt

Nejpatrněji se projevují pravidelnými návštěvami domoviny. Mnozí, jejichž původní domovy jsou v relativně dostupném dosahu, provádějí několik návštěv do roka. Přitom někteří rodině a přátelům vozí i výjimečné výrobky. „*Kávu, často... Zbožňuji kávu jako já, takže vždy přivezu ta nejlepší zrna, která seženu, a pak to společně pijeme... Přivezu vícero druhů zrn a pak tak nějak... všechna ochutnáváme*“ (09.06.2018), říká Eugen. Veze s sebou exkluzivní zrna, a zároveň mnoho druhů takových zrn. Zajímavé je zachytit sklon přiblížit tamější rodině svůj životní styl, pomyslně s sebou za nimi přivést trochu svých zdejších možností.

Takovéto návštěvy mohou kvůli omezeným finančním a časovým možnostem členů intervenovat s jinými plány na výlety a dovolenou, mezi kterými jedinec vědomě vyjednává kompromis. Lucy například tvrdí, že její život v zahraničí má za následek, že většinu své dovolené využívá k tomu, aby se podívala *domů*. Na dotaz, zda stále navštěvuje svou rodinu ve Velké Británii, reagovala upřímným a hlasitým smíchem:

„(smích) Jo, jo... navštěvuji (smích)... Jsou stále mou rodinou! Není to tak daleko, jedu tam příští pátek. Většinou se navštěvujeme čtyřikrát až pětkrát do roka, jakože... Mamka s tátou přijedou sem, já jedu tam [...]. Já jedu v červnu, pak oni přijedou na týden v srpnu. Je to pro mě důležité, [...]. Jsme si velmi blízcí.“ (08.06.2018)

Autorka: Cestuješ?

Lucy: „[...] Cestuju hodně, ale nepříliš do rozličných míst. Totiž, protože jsem expatkou, skoro celou svou dovolenou vynakládám na to, abych jela domů. Protože

*doma tak často nejsem, chci vidět své přátele, chci aby [můj syn] byl doma, takže ...
Myslím, že mám jiný vztah k cestování než někdo, kdo žije ve své domovině, obklopen
svou rodinou a přáteli. [...]" (08.06.2018)*

Eugen doplňuje, že si dovolenou rozpočítává do dnů na cestování a dnů strávených s rodinou, aby mohl dosáhnout dobrého kompromisu. Na dotaz, zda cítí nutnost přizpůsobit své plány ohledně cestování tak, aby mohl navštívit svou rodinu, odpovídá kladně: „[...] Ano. [Dosud] jsem se zpravidla snažil plánovat už na začátku roku tak, abych zajistil, že správně rozdělím dny dovolené na to, jet domů, a na cestování po zahraničí. Obvykle bych byl radši cestoval víc, ale musel jsem najít kompromis“ (09.06.2018). Všimněme si, že je osobní návštěva domoviny pro oba informátory důležitá natolik, že okolo ní plánují svůj zbylý volný čas: Organizují podle ní svůj přítomný zdejší život.

Při svých návštěvách pak jednotlivci tráví čas jak s rodinou, tak s přáteli. Po návratu většinou vyprávějí, že si to dobře užili, že zažili spoustu zábavy, nebo že bylo moc příjemné trávit čas se svými blízkými. Eugen mi navíc vysvětlil, že *doma* navštěvuje místa jak oblíbená a známá, tak že přátele úkoluje tím, aby ho zavedli do míst nových, jemu zatím neznámých. Takový požadavek poukazuje na vůli člena zůstat ohledně trendů v místě původního domova *v obraze*.

Členové *domů* nejezdí jen z důvodu samotné návštěvy, mnohdy jezdí kvůli konkrétním sociálním aktivitám, nebo plánují svou návštěvu s přihlédnutím k nim. Typicky se jedná o všemožné srazy různých kolektivů. Často se mluví o srazech třídních, ale může se jednat i o rituálnější setkání, konkrétně například tzv. *baby shower*, událost pořádaná v některých lokalitách na počest nenarozeného dítěte, které se takto účastnila má informátorka Katie.

Zajímavým aspektem vazeb na domovinu je i ochota členů aktivně jednat, děje-li se tamější rodině něco, co vyžaduje jejich přítomnost. Řešení takových situací se mnohdy stává přednostní prioritou členů. Sám sbormistr takto nasedl na první možný večerní spoj do rodné Minnesoty, když se dozvěděl o úmrtí v rodině, stejně tak jako Eugen uspořádal své aktivity okolo nutnosti pomoci své rodině v boji blízkého s těžkou nemocí. Do místa svého původního domova se nyní vrací každý měsíc až dva měsíce a podstupuje tamní lékařská vyšetření, aby mohl být k dispozici jakožto dárce kmenových buněk. Vidíme zde projevy schopnosti a vůle aktivně se podílet na řešení situací v původní domovině. Kromě toho je

na těchto příkladech patrné, že členové prožívají vůči rodině *doma* určité závazky. Nejen však takto osobní. Jiný člen se cítí být zavázán svým rodičům v Norsku, neboť za půjčku na jeho již před lety ukončené studium v USA ručí rodinným domem, ve kterém žijí. Cítí tedy povinnost zůstat solventní, neboť má stále na paměti, ať již vědomě či většinou podvědomě, že jeho zapříčiněním mohou rodiče v Norsku přijít o střechu nad hlavou. I takové závazky jedince váží k původnímu domovu.

Tento člen, Lars, původem z Norska, však udržuje i vazby, které nejsou napojené na původní domovinu. Ve své podstatě by se dokonce dalo tvrdit, že je trvale usazen na dvou místech zároveň. Pracovní dny tráví zde v Praze a o víkendech jezdí za svou manželkou a dětmi do Německa, které tam chodí do školy. Důležité je uvést, že ani jeho žena není Němkou, nýbrž Ukrajinou a seznámil se s ní během několikaletého života na Ukrajině, který následoval po několikaletém pobytu v USA. Tento člen udržuje vazby jak s původním domovem v Norsku, tak se současným domovem v Německu, a navíc s kolektivy z lokalit, ve kterých žil v minulosti. Na jaře například letěl do Chicaga na sraz tamějších vysokoškolských přátel a dále se jeho sociální život štěpí mezi Prahu, Německo a Ukrajinu. Je nutné si uvědomit, že množiny sociálních vazeb, které členové udržují, jsou v tomto ohledu mnohdy velmi komplexní.

Virtuální komunikace

Mezi zvláštní události patří především svátky, které jsou členové zvyklí se svými blízkými slavít. Přes velmi individuální organizační řešení těchto událostí se zdají být pro každého z mých informátorů do nějaké míry důležité v rámci udržování svých vazeb na domovinu. Někteří na počest těchto svátků za svými blízkými jezdí, anebo se s nimi v návštěvách střídají. Někteří však kvůli velké, mezikontinentální vzdálenosti při oslavách svých blízkých být nemohou. V takových situacích si dopomáhají komunikací přes internet. Dovolím si uvést příklad z mého terénního deníku.

Když šla větší část lidí spát, přesunula jsem se ke [Georgovi], který seděl sám u stolu a něco dělal na mobilu. Po dotazu, jestli je v pořádku, mi řekl, ať si k němu přisednu. Zrovna se koukal na Facebooku na fotky, jak slaví jeho rodina v Americe svatého

Patrika. Jsou původem z Irska. Psal jim přes Facebook a využil tu chvíli, aby se s nimi v tento den virtuálně setkal. [Jeho příbuzní] společně slavili v Americe. I on tam dal nějakou fotku ze soustředění a popřál jim. Říkal mi, že zrovna projíždí jejich příspěvky a myslí na ně. Naposledy tam prý byl před rokem/dvěma, a že tam snad brzy zase za nimi pojede. Tvářil se nostalgicky: To, že se tam zrovna sešla celá rodina a on s ní není, popisoval v zamyšlení při projíždění fotek a to, že seděl sám, nevypadalo jako náhoda, neboť chvíli předtím ještě seděl u jiného stolu s ostatními. Nutno ale říct, že [George] v Praze žije rád. Říká, že Amerika je ve srovnání s Českem „nežitelná“ [...]. Později už si k nám přisedli i [ostatní]. Většina lidí se odklidila spát, zatímco u tohoto stolu se začalo vydatně pít. Vraceli jsme se k fórkům [...] a hráli [hry]. (17.03.2018)

Na tomto a dalších příkladech je patrné, že jsou členové schopni i velmi osobně prožívat sociální dění z velmi vzdálených míst, a přitom se ve stejnou dobu aktivně podílet na sociálním dění zdejší. Ostatně vzdálenost, zdá se, nemá ani vliv na hloubku vztahů takto přeshraničně udržovaných, které mohou být i velice intenzivní. K tomu se vyjádřila Lucy, která vysvětluje povahu takových svých přátelství:

„[...] No, my máme takový druh přátelství, kdy se nemusíme kontaktovat často, ale jen, co se vidíme, je to jako kdybychom se viděli minulý týden... Takže, [...] cítím, že k nim mám velmi blízko, přestože jako ... Vlastně jsem s žádným z nich nebyla naplno od dob svých raných dvacítek, protože jsem sem přišla, když mi bylo dvacet ... -pět nebo dvacet šest, [...] a taky holky, které jsem potkala v Praze, s nimiž jsem se scházela, jsou nyní všude po světě, ale máme velmi, velmi blízká přátelství, prostě jako... ve smyslu, že naše duše jsou spojeny navždy (smích).“ (Lucy, 08.06.2018)

Všichni mí informátoři se pak shodnou na tom, že online sociální sítě jsou důležitou součástí udržování jejich transnacionálních sociálních vazeb, i pro jedince, co se s rodinou pravidelně vídají. Posílají si vtipy, fotky, telefonují. Pomyslně tím nahrazují znemožněný osobní kontakt, a to mnohdy zcela. Telekomunikace zkracuje vzdálenosti mezi zeměmi, ke kterými se členové vážou (Szaló 2008). Domnívám se také, že je nutné zde zmínit i přátelství zcela ve smyslu předešlého výroku Lucy, totiž přátelství udržovaná přeshraničně, aniž by byla nutně vázaná ke konkrétní lokalitě. Ta se samozřejmě netýkají pouze cizinců, ale i členů Čechů.

Vztah k lokalitě původního domova

Transnacionalita členů se projevuje i více či méně prožívanou vazbou nejen k lidem, ale i k místu původního domova, k tamním zvykům, produktům; všeobecně řečeno k tomu, co dané společnosti a lokalitě jedinci přisuzují jako atributy celkem typické. Pozorovala jsem mnohdy nepatrné sentimentální či demonstrativní projevy. Zde mám na mysli povětšinou kratší úseky, ve kterých se u jedince vynořuje na povrch národní hrdost.

Typickou situací zcela v tomto smyslu byla diskuze mezi Biankou a ostatními přísedícími, kterou vyvolal něčí dotaz na její národní příslušnost, neboť si dotyčný nebyl jistý, zda je Maďarkou či Rumunkou. Bianka velmi poučně vysvětlovala složitost svého původu, neboť se narodila do maďarské části Rumunska a je důležité pochopit, že tím vyrůstala ve zcela nestandardních podmínkách, ve kterých se složitě vyjednával mateřský jazyk i příslušnost. Zcela důrazně trvala na tom, že situaci Maďarů v Rumunsku nejde jednoduše klasifikovat jako situaci menšiny a že se celá konstelace nejednoduše vysvětluje někomu, kdo v těchto podmínkách nežil. Na jiném místě Tessa vzpomínala, že jen v rodném Holandsku mají ten nejlepší sýr široko daleko a žádný, který může zakoupit tady, se mu nemůže rovnat. Ti, kdo ho neochutnali, podle ní nemohou pochopit, o čem mluví. George takto jednou prudce diskutoval s ostatními vegetariány ze sboru, že je vegetariánské jídlo v České Republice citelně horší než to americké, neboť Češi různé kuchyně světa jen napodobují. V kulturní diverzitě naopak, kterou mají ve Spojených státech, je zaručena skutečná autenticita jídla dané světové kuchyně. Diskutoval horlivě a neústupně, přestože s ním ostatní vegetariáni nesouhlasili: Kdo americké vegetariánské jídlo neochutnal, hodnotí podle pokřivených měřítek.

Příklady se shodují v tom, že se v nich členové snaží demonstrovat zaprvé vlastní a *lepší* znalost místa, ze kterého pocházejí. Zadruhé demonstrují výjimečnost tohoto místa, a to často skrze určité dílčí objekty, do kterých tuto výjimečnost projektují, tedy například holandský sýr nebo americké vegetariánské jídlo. Podobné projevy se v interakci mnoha dalších členů sboru vyskytovaly často a jak rychle vyvstaly, tak rychle v zásadě zase ustoupily. Ukazují především, že důležitou složkou transnacionálních vazeb členů nejsou jen sociální vztahy, ale i sentimentalita vůči lokalitě či kulturnímu dědictví společnosti *doma*. To se však děje vždy v kontextu kosmopolitního prostředí sboru, jak si ukážeme

později. Je podporováno sborem jakožto způsob, kterým členové ventilují skutečnost, že nejsou usazeni jen zde v Praze, a že v jejich sociálním prostředí nutně hraje roli lokalita jejich původního domova, ke které vážou i své transnacionální vztahy. Zůstávají loajální svému původnímu domovu, a přesto mohou být kosmopolitní (Werbner 2008).

Zahraniční a mezinárodní zkušenosti členů Čechů

V tomto bodě je nutné poukázat na to, že i členové Češi mívají různé přeshraniční a zahraniční zkušenosti. Žijí, jak uvedla Lucy v citaci z počátku této kapitoly, v místě své *domoviny, obklopeni rodinou a přáteli*. V minulosti mnohdy žili v zahraničí skrze různé studijní pobyty či pracovní příležitosti. Jedna členka tak v minulosti žila na Novém Zélandě, jiná na několik měsíců v Itálii a Německu. Kromě toho někteří sbírají podobné zkušenosti působností v nadnárodních podnicích nebo skrze kontakty v zaměstnání či na mezinárodních školách. Jedna členka Češka má například skrze svou práci redaktorky kontakty v zahraničí, které udržuje. Má informátorka Verča vystudovala jednu pražskou mezinárodní střední školu, kde se setkala s národnostní diverzitou a mnohými cizinci, se kterými je v kontaktu dodnes. Takovéto vztahy a zahraniční zkušenosti jsou již skutečně vzdálené výkladu transnacionálních vazeb tak, jak jsou vyloženy v teoretické části této stati, ale jsou ve stejném smyslu podstatné pro výklad kosmopolitismu, následující v jejích dalších částech. Při analýze se ukázalo, že kosmopolitní tendence ve sboru s nimi vzájemně souvisejí.

Projevy kosmopolitismu

Členové si v průběhu svých životů osvojili různé zvyky a způsoby chování a interakce, a i významové struktury odpovídající těm, které jsou běžné v místech jejich původních domovů. Spolu s rozličnými podněty komplexních transnacionálních sociálních sítí jedinců dávají vzniknout výrazné diverzitě ve skupině sboru.

Kosmopolitní skupina

Tato diverzita skupinu formuje a transformuje. Na rozmanitost významových struktur, ve kterých jsou individuální členové z původního domova zvyklí se pohybovat, reaguje formováním se tak, aby v ní tato různost mohla dobře koexistovat a rozvíjet se. Existují tu mechanismy, tlumící potenciální konflikty. Tady je nejdůležitější snaha o správné porozumění v komunikaci a předcházení nedorozumění. Do situacím, které mají na základě nedorozumění vzniklého kvůli rozdílnostem kulturních dispozic potenciál, vyústit v konflikt, se včas vkládají mediátoři, aby konverzaci usměrnili. Tím vznikají situace, na kterých se členové mohou cvičit v překračování vlastních významových struktur, jaké popisuje Hannerz (1996) ve svém výkladu o kosmopolitismu. Navíc je patrná tolerance skupiny vůči takovým nedorozuměním a schopnost členů je u jiných identifikovat. Eugen připomíná zajímavý příklad takové situace:

„Bylo tam takové nedorozumění během [oslav] výročí sboru. Jess, ta sólistka [a Afroameričanka z USA, pozn. aut.], a Tim [...]. Tim upravoval videa na lepší kontrast a tak. [...] Vysvětloval Jess, co je [...] černá, že je pro něho těžké tam dát někoho bílého hned po někom barevném¹. Něco takového řekl. A ona, ona... VYBOUCHLA, když slyšela ‚barevném‘, jako říct ‚barevný‘ je skutečně špatné... Z historických důvodů. A v Evropě si toho nejsme moc vědomi, ne každý... Jako Tim vůbec neměl v úmyslu říct něco rasistického. Protože, tohle slovo užívali hodně pro zákazy a omezení především, ‚barevný‘... Když někde byl třeba bazén: Zákaz vstupu pro barevné. Nebo v autobusu: Místa pro barevné. Nebo v koupelnách byly speciální

¹ Z anglického *colored*.

místa pro ‚barevné‘, myslím... Takže George se hned snažil to vysvětlit a uklidnit Jess, že to Tim neměl v žádném možném případě v úmyslu... A že nemají všichni stejný původ a stejnou... mentalitu jako v USA, stejné povědomí a že nemůže očekávat, že všichni na světě budou znát všechny tyhle... jemnosti a detaily.“ (Eugen, 09.06.2018)

Je patrné, že na základně různých kulturních pozadí vzniklo nedorozumění, které málem vyústilo v konflikt. Přesto však George nedorozumění odhalil a zasáhl. Nejen však to: Upozornil na to, že takto kulturně specifických významů si nemusí být vědomi všichni, a proto není žádoucí, ohledně nich vyvolávat konflikty.

Kromě toho, že je skupina schopna tlumit nesnáze v komunikaci vzniklých na základě národnostní diverzity, si skupina jako celek uvědomuje transnacionalitu jednotlivých členů. Patrně protože mají všichni obdobnou zkušenost, jsou si vědomi nezaniklých sentimentálních vazeb k původním domovům. Z této reflexe pramení pochopení pro národní hrdost jednotlivců, ventilující tyto pocity transnacionální příslušnosti. Nepatrné projevy těchto hrdostí, jako ty představené v předchozí kapitole, se nikdy nesetkávají s negativní reakcí ostatních přítomných, a jsou jimi jako takové reflektovány. Připomenu příklad George, který se hádal za americké vegetariánské jídlo. Vegetariáni, se kterými diskutoval, v pozdějších líčeních vztahovali jeho neústupnost k jeho sentimentalitě vůči domovině a upozorňovali, že ve zmíněné diskuzi George patrně nediskutoval o jídle vegetariánském, nýbrž vegetariánském *americkém*. Uvědomovali si nedostatečnost jeho argumentů, ale doslova nad nimi mávli rukou s pochopením, že byl George, mými slovy, zaujatý svou národní hrdostí.

Nejen reflexe a porozumění cizím takovým hrdostem, ale i jejich podpora jsou atributem sborové skupiny. V tomto smyslu byla zajímavá talentová přehlídka ze soustředění, při které většina vystupujících předváděla národní či lidové písně své původní domoviny. Vystupující měli možnost ukázat své aktivní pocity příslušnosti ke svým domovům přitom, co publikum nadšeně tleskalo a pokoušelo se zpívat s nimi. Publikum jim tímto způsobem částečně replikovalo domov: Nezpívali sami. Zároveň si ve skupině samo užívalo těchto pestrých projevů diverzity. I ti, kteří se zpočátku k vystupujícím svým zpěvem nepřidali, byli nakonec do této společné oslavy skupinou zataženi.

Diverzitu skupina takto oslavuje patrně i proto, že ji staví do středobodu svého sebepojetí jako skupiny. To je vysvětlitelné samozřejmou přítomností této diverzity ve sboru a možná i tím, že je jeho nejnápadnějším znakem. Jako základ sebepojetí skupiny ji tato dlouhodobě udržuje. Význam diverzity pro skupiny a projevy jejího udržování jsou patrné i ze sebe prezentace sboru na veřejnosti. Z analýzy reklamy, veřejných prohlášení, rozhovoru i článků a jiných příspěvků např. na Facebooku sepisovaných mnohdy členy samými vyplývá, že tematizují primárně jeho národnostní diverzitu. Příkladem jsou tu letáky, na kterých se před samotným textem velkými číslicemi zdůrazňuje počet států, ke kterým členové přísluší, nebo webové stránky sboru, které toto uvádějí hned na druhém místě po tom, co zdůrazňují, že členové jsou z *celého světa*.

Vyšší stupeň tolerance a snaha o udržování této diverzity ústí ve vřelém přijímání nových členů různých kulturních pozadí. Katie tuto otevřenost vůči nově příchozím zevšeobecňuje na *celkově otevřené smýšlení*: „*Myslím, že skupina smýšlí tak nějak otevřeně... V zásadě většina lidí ve sboru je docela otevřená, vřelá vůči nováčkům*“ (11.06.2018). I další členové se odvolávají na takovéto obecné *otevřené smýšlení* skupiny. Po předchozí analýze s takovým zevšeobecněním souhlasím. Další související atribut skupiny je její averze vůči jakémukoli znevýhodňování či souzení lidí na základě jejich původu či příslušnosti. Zvláště špatně skupina snáší rasismus a sexismus. Eugen říká, že „[rasismus] by nebyl akceptovatelný“ (09.06.2018). Verča se k tomu vyjadřuje takto:

Verča: [...] I ten humor jo, že jako najednou, když jako všichni navzájem vědí, že já nevím, že jseš... že prostě nejseš rasista, že nejseš ehm... prostě proti homosexuálům a takhle, tak si podle mě jako i na ty témata můžeš spíš dělat srandu, jo, než kdyby prostě sis říkala, tak hele jako teď si udělám srandu z gayů, tak jestli se tady teď prostě nedotknu nějakýho homosexuála, co vedle mě sedí. Prostě tím, že jako tak nějak se to asi i očekává, že prostě jseš otevřenej vůči těmhle věcem, a že prostě kdybys aspoň nějak, kdyby tam byl NÁZNAK toho, že jseš prostě nějaký rasista nebo něco, tak prostě bys byl ukamenován nebo respektive bys nepatřil do tý skupiny, takže vlastně i tím si myslím, že tam vzniká jako takovej prostor pro právě takovej humor, kdy jako si lidi... jako... oni jakoby neočekávají, že bys mohla bejt jakoby rasistka a... (Verča, 08.06.2018)

Autorka: Chceš říct, že to jakoby není takový ,tenký led‘?

Verča: JO, jo, jo, přesně. Je to takový volný. (08.06.2018)

Verča upozorňuje na to, že rasisticky smýšlející člověk nemá ve skupině žádné místo. Navíc argumentuje, že se tím vytváří prostor pro uvolněné, politicky nekorektní vtipy a komentáře v oblasti ras a národností. Pouze však do míry, do které člen nepadá v podezření, že by rasisticky smýšlel skutečně.

Averze vůči útlakům je patrně podpořena i Georgeovou osobní nesnášenlivostí útlaku. George i Lenka mají na hodnoty skupiny velký vliv. Reflektuje to například Lucy:

„Nemyslím si, že se hodnoty sboru mění, myslím, že naši sbormistři jasně vymezují, jaký má sbor... [...] Jakou má sbor kulturu, je vymezeno poměrně silně už od začátku už jen jejich postoji a tím, jak mluví a... Myslím, že je tam vždy jádro lidí, kteří tam jsou už dost dlouho na to, aby tě celkem rychle integrovali, a myslím, že soustředění pomáhá taky hodně v tom, že celkem rychle předává představu o tom, jaký typ sboru jsme a co musíš akceptovat nebo zavrhnout, pokud chceš být naší součástí.“ (Lucy, 08.06.2018)

Má za to, že sbormistři nastavují hodnoty, které jsou reprodukovány skupinou členů, jež se ve skupině pohybují již dlouho. Přesně tak to vnímám i já. Těmito členy reprodukované hodnoty nejsou nikdy v rozporu s hodnotami sbormistrů. Toto *jádro* skupiny, o kterém Lucy hovoří, skupinové hodnoty předává po celý semestr na zkouškách i setkáních. Navíc skupina komunikuje přes online komunikační kanály jako je Facebook, které jsou členy tohoto *jádra* spravovány. Informace od sbormistrů se po sboru také šíří ustálenými informačními toky vždy přes stejné jedince příslušejících k dlouhodobému *jádru* skupiny.

Nejvýznamnějším socializačním prostředkem je však třídní pěvecké soustředění, na němž se nováčci seznamují s atmosférou ve skupině, jejími hodnotami a způsoby interakce při řadě aktivit; od společného posezení u baru k seznamovacím hrám. Průběh a obsah předem naprogramovaných aktivit je přitom výlučně řízen dlouhodobými členy a také při posezení u barových stolů jsou vždy někteří přítomni. Reprodukce společných hodnot tedy ve dnech soustředění probíhá celodenně.

Pokud se člen dlouhodobě staví proti národnostní a kulturní diverzitě nebo odporu k útlaku lidí, bývá ze skupiny obvykle vyloučen. Většinou však dříve odejde sám a vyloučení bývají spíše členové s nedostatkem pracovní disciplíny. Člen, který po bezkonfliktní a tiché

domluvě se sbormistry opustil sbor, je Jack. Býval hrubě sexistický a sbormistři mu vysvětlili, že se do skupiny nehodí. Eugen mi navíc vyprávěl o jedné člence z Korey, kterou George vyloučil za to, že měla netolerantní poznámky a „*nechovala se tak, jak se to [ve skupině] hodí*“ (09.06.2018). To se navíc kombinovalo s nedostatečnou disciplínou. Vyloučena byla tím způsobem, že jí při jednom pozdním příchodu již sbormistři neotevřeli dveře.

Skupina má tedy určitý soubor hodnot, který určitými mechanismy reprodukuje a vylučuje jedince, kteří je ohrožují. Mezi tyto hodnoty patří především otevřenost vůči Jinému, tolerance vůči rozdílům a nesnášenlivost vůči útlakům. Jsou tyto hodnoty kosmopolitní? Sbor bychom z hlediska výkladu kosmopolitismu mohli nejprve nahlížet jako projekt obdobný politickým projektům vykládaných Vertovcem (2006). Na mysli nemám nadnárodní sociální hnutí, ale nadnárodní organizace typu Spojených národů a Evropské unie, které zahrnují vícero států a národů a kladou si kosmopolitní veřejnou agendu (Vertovec 2006). Tyto instituce zasahují do suverenity svých členských států. Samozřejmě je zde nutná opatrnost, neboť mezi sborem a takto pojímanými kosmopolitními institucemi je podstatný rozdíl. Jedná se spíše o přirovnání mikro a makro-úrovně, ve kterých shledávám určité paralely. Sbor se od nich jednak liší tím, že nepřekračuje a nezahrnuje celé národní státy, ani do nich nezasahuje. Znamená to však, že není nadnárodní? Z určitého hlediska se mi zdá, že je, neboť je jeho sestava národnostně silně diverzní, aniž by byla některému národu přisuzovaná větší váha. Naopak, sbor diverzitu oslavuje, ale přesto je jako sociální těleso národně neutrální. Lokace sboru v České Republice sociální dění v něm nijak neovlivňuje a čeští členové s českou kulturou jsou stavěni do řady se všemi ostatními členy s jejich zvyky a mravy. Praha a Česká Republika mají ke sboru vztah, co by scéna, na které se sociální dění na skupinové úrovni odehrává, a česká hospoda by mohla být stejně tak vyměněna za hospodu jakoukoli jinou. Zdá se mi tedy, že by se jeho výklad kosmopolitních projektů mohl o takto nepolitická uskupení rozšířit a zohlednit i kolektivy kosmopolitně fungující, aniž by si kladly veřejnou *kosmopolitní* agendu, a aniž by překračovaly hranice národních států.

Vezmu-li k ruce spíše hodnotová pojetí kosmopolitismu ve znění Ulfa Hannerze (1996), která spíše odpovídají zaměření této kapitoly, budu muset mít na paměti, že srovnávám skupinu s pojetím sledujícím jednotlivce. Přesto se odvážím tvrdit, že takto srovnávat do určité míry můžu. Jestliže Hannerz (tamtéž) říká, že kosmopolitní jedinec opouští horizont

své vlastní kultury, je zřejmě nesmysl pátrat, zda to samé dokáže i skupina sboru. Při úplně důslednosti můžu na jedné straně konstatovat, že tato skupina nepředstavuje ani národnostně ani kulturně homogenní celek, aby mohla takový vlastní kulturní horizont v první řadě překročit. Na straně druhé si, jak již řečeno, udržuje neutralitu. Celé toto východisko je však na skupinu aplikovatelné těžko. Ani příklad zcestovalého jedince nebude dávat smysl tu srovnávat se skupinou, která navíc společně necestuje.

Připomínám, že v Hannerzově (tamtéž) znění je kosmopolitní ten jedinec, který se orientuje na *Jiné*. Již řečená oslava diverzity tomuto pojetí kosmopolitismu odpovídá dobře. Sborový kolektiv tak totiž činí též, a dokonce v sobě jako skupina toto *Jiné* akumuluje: Je otevřen odlišným kulturám, zvykům a zkušenostem a integruje je do sebe dokonce do té míry, že se z toho stává ústřední bod jeho sebepojetí. Hannerzův kosmopolitní jedinec je zároveň schopen zacházet s různými významy a manévrovat v nich. Sborová skupina je tomto ohledu pozoruhodně schopná různé významy absorbovat a včlenit je do harmonického celku. Neboť skupina, stejně jako tvrdí Hannerz (tamtéž) o globální kosmopolitní kultuře, neuniverzalizuje, nýbrž propojuje diverzní kulturní prvky přinášené do sboru členy a reflektuje kulturní dispozice jedinců. Je to vidět zejména v toleranci skupiny vůči častým kulturním i jazykovým nedorozuměním. Intolerance vůči útlakům určitých skupin podle jejich národnosti a jiných příslušností je obdobou obhajoby univerzálních práv pro všechny. To Werbner (2008) také považuje za projev kosmopolitismu.

Zajímavou paralelu shledávám především v základním východisku Hannerzova (1996) výkladu kosmopolitismu, totiž že je reakcí na onen Vertovcem (2006) popsany vznik globální kultury, intenzivní výměnu kulturních prvků a informací mezi společnostmi a jejich přibližování se k sobě. Tímto východiskem se totiž dá dobře vysvětlit smysl onoho kosmopolitismu skupiny, který jsem tu objevila. Mám za to, jak i vyplývá z mé předešlé argumentace, že ho z tohoto hlediska můžeme považovat za reakci na mnohonárodnostní, diverzní sestavu skupiny. Je rovnovážným stavem, udržující v této diverzitě harmonii, přitom zároveň respektující i rozlišné individuální kulturní dispozice členů, vzniklé jejich transnacionálními zkušenostmi.

Individuální kosmopolitismus

V předchozí části jsem popsala, do jaké míry kosmopolitní skupinový étos, který účastníci sboru musí respektovat, aby se na něm mohli podílet. Kosmopolitní projevy individuálních členů se však různí. Pokusím se tedy nyní na příkladech několika jedinců demonstrovat, že má na individuální úrovni své kosmopolitní hodnoty každý vyjednané trochu jiným způsobem.

Verča je Češka s ukrajinskými kořeny, která studovala víceletou mezinárodní střední školu v Praze. Na této škole měla možnost setkat se s velkou národnostní diverzitou a zároveň si zvyknout na to, být obklopena cizinci z různých koutů světa. Přitom byla vždy hlavním jazykem komunikace angličtina, která se stala jedním z ústředních kritérií, podle kterých navazuje nové sociální vztahy a hodnotí lidi v okolí. Jasně rozděluje mezi lidmi, kteří angličtinou hovoří, a těmi, kteří nikoli. Přitom není důležitý ani tak jazyk sám jako to, co reprezentuje:

Verča: [...] Angličtina mi je hodně blízká, jako považuju to prostě, že... Je to prostě takovej jako cool jazyk, nebo i... Vlastně se v angličtině koukáme prostě na filmy, je to taková... Já nevím, jestli je správný pojmenování... ‚subkultura‘? Já nevím, ty jseš tady ten sociolog nebo ten humanista.

Autorka: Takže cítíš, že tím náležíš k nějaké skupině lidí?

Verča: Jo. Protože já si myslím třeba, že když máš... Máš Čechy a máš Čechy, co umí anglicky. Prostě, jako podle mě už jenom to, že jako někdo umí anglicky, tak se hodně jakoby liší, podle mě i tím smýšlením, a k tomu se teďka dostávám, že [do sboru] chodím i kvůli tomu, že jsou tam internationals a už jenom když jako někdo jde do takovýhle skupiny, tak má většinou takový jakoby... Světový názory... Nebo je takovej... Prostě otevřenej jinejm kulturám... Jako i ty... ty debaty jsou takový jako na jiný úrovni. [...] (08.06.2018)

Jazyk je pro ni prostředkem vymezování sebe samé jako členky skupiny lidí, mající společný *světónázor*², který sama popisuje jako „protitrumpovský“ a „proevropský“ (08.06.2018) a,

² Slovo *světónázor* Verča používá v rozhovoru ze dne 08.06.2018 jako souborný termín pro vyložení všech atributů skupiny lidí, ke které samu sebe řadí. Prozatím ho budu užívat.

odpovídajíc znění celého rozhovoru, rozhodně liberální. Je u ní znát averze vůči Rusku a zdůrazňuje své nepochopení pro lidi, kteří souhlasí s ruskou anekcí Krymu z roku 2014. Právě v těchto souvislostech je nutné mít na paměti Verčin ukrajinský původ a hodnotit její postavení vůči zemi s přihlédnutím k možné, tím vzniklé osobní zaujatosti. Na jiném místě tento *světonázor*, který považuje za vlastní a který u jiných vyhledává, spojuje s mezinárodní školou a diverzitou, které tam byla vystavena. Má za to, že ji škola v tomto směru ovlivnila „*maximálně*“ (08.06.2018). Onen *světonázor* pro ni pak záhy zahrnuje i mezinárodní rozhled, zkušenost a chuť pohybovat se mezi cizinci. Všim tím ji škola opatřila. Navíc, a tady již pod tento termín zahrnuje explicitně i své atributy, s tímto *světonázorem* pojí i svou schopnost rozumět interakci mezi místními cizinci.

Verča staví veškerý svůj život okolo tohoto mezinárodního aspektu, vybírá si podle toho své přátele a plánuje do budoucna. Bez tohoto rozměru by nedokázala spokojeně žít. Život bez mezinárodního rozhledu vnímá jako neúspěch. Jako součást onoho *světonázoru*, o kterém mluví, ho totiž přisuzuje jen určité (své) socio-ekonomické vrstvě. Říká o něm: „*[Je to] takovej ten světonázor, co se spíš jako blíží těm jako vyšším vrstvám, jako intelektuálnějším lidem a trošku těm bohatším. Což si myslím, že se takový lidi i tam sdružujou, v tom sboru, že tam jako nejsou žádný socky. Jakoby nic proti sockám, ale... no... (smích)...*“ (08.06.2018). To patrně i proto, že si ho přisvojila na škole, na které se též setkávala jen s lidmi ze své socio-ekonomické vrstvy. Z citace je patrné, že se vymezuje proti sociálně slabším: Nepatří mezi ně.

Ústředním bodem jejího zájmu je, že se tímto *světonázorem* může prezentovat. To se nejzřetelněji promítá do jejích představ o budoucnosti svého syna: Chce, aby zažil zahraniční zkušenost, neboť „*bude moct říct*“ (08.06.2018), že ji měl. Chtěla by, aby si syn mohl udělat hlubší názor na cizí kulturu, aby se tím mohl vzápětí prezentovat. „*[...] Chci, aby moje děti byly kosmopolitanský [...]*“, říká tamtéž. Z toho je patrné, že o kosmopolitních hodnotách uvažuje. Jsou životním stylem, který vědomě volí, vědomě s ním manipuluje, udržuje ho a také ho vědomě reprodukuje. Je to však také ústřední bod jejího sebepojetí, spektrum, kterým nahlíží své postavení ve společnosti a životní úspěch.

Z několika hledisek se Verčiny hodnoty zdají být kosmopolitní, ač další kosmopolitismus spíše popírají. Vysoce nekosmopolitní se zdá být Verčina kategorizace lidí, nad kterými jakožto nad příslušníky těchto kategorií pronáší generalizující soudy a přisuzuje jim podle

nich různé atributy. Přisuzování schopností a zájmů výhradně své socio-ekonomické vrstvě a soudit ostatní na světa znalost podle znalosti angličtiny jsou velmi výraznými takovými generalizacemi. Kosmopolitismu se vymykají podstatně právě zapřením univerzálních možností pro všechny, které jako kosmopolitní projev akcentuje Werbner (2008). K tomu je nutné přičíst i Verčin, jistě nekosmopolitní eurocentrismus a ani vymezování se vůči určitému státu světa neodpovídá zcela představě světoobčanství. Kategorizace společnosti Verčou však možná pramení z prostředí školy, jež ji vychovávala a zároveň v nedostatečném kontaktu s jinými socio-ekonomickými vrstvami a prostředními, který nyní již vědomě reprodukuje vyhýbáním se takových prostředí, jak mi prozradila v našem rozhovoru. Odpor k Rusku je naopak vysvětlitelný konfliktem, ve kterém s ním je země jejího původu.

Kosmopolitním představám pak odpovídá Verčin zájem o mezinárodní, o obkloповání se cizinci a skutečnost, že jí připadá příliš lokální život nedostatečný. Narážím tu na Hannerzův (1996) výklad kosmopolitismu jak ve smyslu bažení po *Jiném*, tak ve smyslu naučené schopnosti manévrovat v cizím systému významů. Obojí však Verča splňuje po svém. Verča totiž nelační jako světoběžník po *Jiném*, aby si vychutnávala zvláštnosti cizích kultur. Sama přiznala, že se na cestách podobá spíše konzumnímu turistovi. *Stejně* ji však v životě přijde nedostatečné, a proto pro svou spokojenost nutně potřebuje přítomnost *Jiného*. Je to nepatrný rozdíl, který však Verču podstatně odlišuje od archetypu člověka, který Hannerz (tamtéž) popisuje. Vezmu-li v úvahu kosmopolitismus jakožto naučenou schopnost manévrovat v různých významech, je důležité upozornit, že spíše, než by se snadno pohybovala ve významech cizích kultur, je Verča schopna manévrovat ve významech skupin sestávajících z cizinců různých kultur. Ani tyto dvě situace nejsou zcela identické, jsou si však příbuzné. Verča se zdárně naučila pohybovat se mezi cizinci a rozumět jejich specifické interakci mezi sebou natolik, že si jimi kolem sebe vytváří velmi mezinárodní sociální prostor. Vidím tu kosmopolitismus podle Hannerze (1996) s výhradami. Tyto Verčiny kosmopolitní se zdají být elitní. Průkazný je v tomto ohledu již fakt, že si ho jakožto přístup k životu ve společnosti volí, a že tak činí pro prestiž a jen do té míry, do které jí tuto prestiž zaručuje. Přestože se ke kosmopolitismu sama hlásí, v podstatě nedoceňuje samotné cizí kulturní prvky, a tím se její kosmopolitismus stává elitní (Werbner 2008).

Eugen je zdejší expatriot z Rumunska. Je nezávislý a jeho situace mu umožňuje kdykoli se vrátit do své vlasti. Tím odpovídá Hannerzově (1996) představě o expatriotech.

Za dobu svého pobytu v Praze se naučil něčemu, bez čeho si budoucí život již neumí představit: Životu mezi cizinci, kteří do jeho života přinášejí diverzitu. Promítá se to zejména do jeho představ o své ideální budoucnosti, neboť žít v prostředí bez cizinců by už během produktivního života nechtěl. Vyjadřuje se k tomu takto:

Autorka: Bylo by pro tebe těžké vrátit se do Rumunska?

Eugen: Záleží na podmínkách. [...] Možná, kdyby byla dobrá práce v Bukurešti, dobře placená, život v nějaké krásné čtvrti [...], lidi by mluvili mým jazykem... A taky by tam byli expati. [...] V Bukurešti bych měl hodně expatů, což by bylo super.

Autorka: Kdybys okolo sebe v Rumunsku neměl žádné expaty, vrátit by ses nechtěl?

Eugen: No, to by nebylo moc dobré. V mém rodném městě nejsou žádní expati a je to trochu nudné.

Autorka: Takže se nechceš vrátit do svého rodného města?

Eugen: No, dokázal bych si to představit, ale třeba až budu starší. [...]

O dění ve světě se zajímá jen do té míry, do které mu to ještě dovoluje užívat si svého života. O české veřejné dění se nezajímá, stejně jako ho nezajímají veřejné události v Rumunsku. V zásadě necítí potřebu navazovat sociální vazby s Čechy více než se zdejšími cizinci. Pro komunikaci s Čechy se mu ani nezdá být důležité porozumět zdejší kultuře. Zároveň je pro něj také těžší navazovat vztahy s Čechy než se zdejšími cizinci, neboť vyjít s Čechy „je trochu těžké, ale to je jejich osobnost“ (09.06.2018). Nijak ho to tedy netrápí a Čechy se cítí přijat dobře. Tvrdí, že mu při navazování nových sociálních vztahů nezáleží na národnosti lidí, a dodává preferuje přátelství s lidmi jiných kulturních a zvykových pozadí, neboť je to pro něj významnější a zajímavější. Celkově se mu zdá jednodušší komunikovat s jinými expatrioty, a to i v Rumunsku, neboť s nimi prý má víc společného. Přitom mu záleží nejvíce na jejich otevřenosti³ a mnoha možných tématech k diskuzím, jako jsou například zajímavé záliby, cestování a novinky ze světa. Expatrioti jsou podle Eugena také „nadšenější“ (tamtéž) a mají zájem o spoustu různých věcí, takže je jednoduché často měnit témata rozhovorů, aby se

³ Z anglického *open-mindedness*: Otevřenost vůči cizím kulturám a zvykům, vůči odlišným postojům; tolerance a respekt. Nadále jen *otevřenost*.

nezačal nudit. Otevřenost, kterou nalézá v ostatních expatriotech, je pro něj velmi důležitá. Vysvětluje:

„Je velmi těžké napojit se na někoho, kdo není otevřený a má omezený rozhled... A diskuze pak probíhají pořád stejnou formou a podle stejného vzoru a... Takové lidi potkávám a obvykle necítím, že bych je chtěl potkat zas (smích). Takže, víš, skutečně oceňuji sedět u stolu s lidmi a prostě něco říct, ostatní to okomentují a pak se někdo na tebe podívá a... pochopí tvůj úhel pohledu, pak řekne svůj úhel pohledu a tak dál... A jinde najdeš lidi, co řeknou ‚Cože?! Tak to není! Není, to je špatně! Dělá se to takhle!‘, víš, co myslím... Rád sdílím nápady.“ (Eugen, 09.06.2018)

Pro Eugena má otevřenost význam především pro chod konverzace. Je pro něho důležité, když je konverzací obohacován o jiné úhly pohledu, zatímco je ten jeho správně pochopen a respektován.

Eugen si stejně jako Verča přivykl na to, být obklopen cizinci z různých koutů světa a přijde mu nesnadná představa vrátit se do prostředí, ze kterého pochází, jelikož by tam žádnou komunitu cizinců nenašel. S Hannerzovým (1996) kosmopolitním jedincem se shoduje vcelku dobře. Přitahuje ho *Jiné*, ostatní se mu zdá fádni. Rád si vyslechne zkušenosti jiných, snaží se jim porozumět z jejich úhlu pohledu, a to samé očekává od ostatních. Snaží se překračovat významové struktury, na které je zvyklý, aby se obohatil o to, co stojí za jejich horizontem. Tento jeho kosmopolitismus však slouží zejména pro jeho dobrou zábavu: Vše se točí okolo konverzací s jinými lidmi a okolo témat těchto konverzací, která ho baví. Tato témata jsou navíc výrazně výběrová, což značí elitní povahu Eugena kosmopolitismu. O světové dění se osobně příliš nezajímá, ale je zábavným tématem pro konverzaci, jakou popisuje: zanícenou, aktivní a otevřenou různým názorům. Je důležité se pozastavit i u toho, že tento svůj kosmopolitní životní styl spojuje s produktivním věkem. Ve stáří si dokáže představit, že se bude chtít vrátit do rodného, nekosmopolitního města. Na kosmopolitismu nestaví tak důrazně své sebepojetí jako například Verča z předchozího příkladu. Je to pro Eugena způsob, kterým si dobře užívá svůj mladý život, tedy je kosmopolitní do té míry, do které ho to těší. Vypadá to tedy, že tento jeho kosmopolitismus má výrazně konzumní povahu.

Úplně jinak se kosmopolitismus projevuje u George, u něž spatřuji prvky z Vertovcova (2006) výkladu kosmopolitismu *zespodu*. Dovoluji si nejprve citovat z mých terénních poznámek:

[George] začal vyprávět o svém životě. Když byl mladý, byl jedním z hlavních hlasů Minnesotských studentských protestů proti tehdejší americké podpoře apartheidy v Africe. O tomto problému se [George] zdá být velmi dobře informován, vyprávěl o systému financování univerzit a jejich podpory různých firem a [politických] stran, které se výrazným způsobem podílejí na politických událostech. Tehdy tedy silně protestoval proti apartheide v Africe. Dále mluvil o vtipných historkách, které jeho počínání způsobilo v jeho rodině. [...] I když jsme už seděli vevnitř, stále pokračoval o tom, že je neuvěřitelné, kam dnešní společnost spěje, že se mu dělá mdlo, když na to pomyslí a má z toho strach. Pouč[oval] nás o tom, jak v Číně u každého občana registrují preferenční body a s postupujícím zaváděním kamerových systémů všude po zemi už bude za chvíli monitorován každý krok a lidé budou moci býti neuvěřitelně snadno perzekuováni, což jsou už i teď. Že máme možnost sledovat, jak se vytváří nový silný nástroj segregace občanů. O kamerových systémech zděšeně vyprávěl i ve spojitosti s americkým Superbowlem, který se odehrává každoročně v jiných městech a každé je kvůli bezpečnosti opatřeno kamerovými systémy v celém městě, které ve městech zůstávají aktivní i po skončení celé akce. [George] se obává toho, že máme před sebou jako společnost velmi černé časy. [George] se hodně zajímá o společenská témata. Nejsou mu ukradená a nerad před nimi zavírá oči, k diskuzi ale otevřený spíš není, a to spíše kvůli jeho nesmlouvavé povaze. Dokáže se nad takovými tématy velice rozhořčit, nezřídka se přitom dokáže úplně naštvat, především když jde o utlačování lidí.

George jakožto hudebník a hudební skladatel v tomto duchu skládá i hudbu. Složil a pro sbor zaranžoval například píseň *Our World Too*, kterou sbor zpíval na jaře 2016 na veřejném koncertě. Píseň pojednává o tom, že lidská společnost ničí budoucnost následujícím generacím. V hudební tvorbě je silně ovlivněn karibskou a africkou hudbou, kterou řadí do sborového repertoáru každého semestru. Vícekrát jsem ho slyšela při různých příležitostech vysvětlovat, že se do hudebních stylů typu Kalypso nemůžou členové sboru vžít, když nikdy nebyli svědky autentického vystoupení. I na zkouškách opakoval, že si

člověk pro pochopení těchto žánrů musí umět představit atmosféru prostředí, kulturní pozadí těchto stylů, a že je těžké to sboru předat v pražské hudebně.

Georgův aktivismus je rozhodně kosmopolitní nejen tím, že tematizuje problematiku rozličných míst světa s podobným zaujetím, ale že hájí univerzální práva lidí z různých částí světa, především pak lidí utlačovaných. Ze zápisu z terénního deníku vyplývá, že George tematizuje bezpráví v různých společnostech světa, přestože se ho to hluboce dotýká. V tom se podstatně liší od Eugena, který se o světové problematiku zajímá omezeně do míry, ve které ho to nepoškozuje. Pro George se však záležitosti tohoto typu zdají mít niternější dopad: Bere je velmi vážně a staví se k nim osobně. Tím, že se pak dokáže rozčlít zejména pro znevýhodňované, se již mnohem více ohlíží po jiných vrstvách společnosti, než je jen ta jeho. Jeho kosmopolitismus navíc nevychází z privilegií a ani ho privilegia neprovázejí. Je to skutečný niterný zájem o univerzální práva a možnosti napříč socioekonomickým a kulturním spektrem společností světa. V souladu s výkladem Werbner (2008) to z George dělá daleko méně elitního kosmopolitu, než jsou například Verča s Eugenem. Vráťm-li se zpátky ke Georgově starosti o nedostatečné porozumění hudebním stylům, je důležité všimnout si, že on sám těmto hudebním stylům jakožto prvkům cizích kultur porozuměl a jako takové je vnímá. Navíc si uvědomuje, že jiní k tomuto porozumění nedospěli. Prokazuje tím reflexi; je schopen jako Hannerzův (1996) kosmopolita nahlížet prvky jiných kultur, aniž by se je snažil pouze zasadit do významových struktur svých vlastních, a uvědomuje si, že jiní toho schopni nejsou. Již jsem poukázala na Vertovce (2006) a jeho politický projekt nadnárodních sociálních hnutí. George takovýmto aktivistou byl za mládí, kdy aktivně bojoval za práva Afričanů, avšak nikoli v nějakém nadnárodním či mezinárodním hnutí. Bojoval lokálně v mezinárodním zájmu. Navíc takto bojoval jen v mládí a nyní se již žádných hnutí osobně neúčastní. Přestože se již veřejně neangažuje, nese v sobě hluboce zakořeněný osobní zájem o univerzální lidský prospěch, a své myšlenky šíří po hospodách, svou hudbou a mezi přáteli. George proto považuji za představitele Vertovcem (2006) vyloženého kosmopolitismu *zespodu*, jeho individuální kosmopolitismus je vyjádřen transnacionálními politickými zájmy (tamtéž).

Přistoupím-li na to, že i niterný zájem o události ze světa a o univerzální lidský prospěch je kosmopolitní, chtěla bych ještě vyzdvihnout, že se tento zájem může projevat i zcela jinak než vlastní osobní konfrontací s těmito problematikami. Dvě z mých

informátorek mi explicitně vysvětlily, že se od zpráv ze světa již několik let vědomě izolují ne proto, že by vůči nim byly lhostejné, ale protože je vnitřně a emocionálně zatěžují natolik, že se rozhodly tyto informace vytěšňovat.

Katie: K tomuhle se stavím trochu zvláště. Když jsem byla mladší, byla jsem hodně velká aktivistka [...]. A s věkem jsem se možná stala cyničtější, možná... Takže jako... Přestala jsem sledovat zprávy (smích), protože jsem před několika lety zjistila, že mě to hodně stresovalo [...], takže teďka nevím vždy přesně, co se děje (smích). Jakože slýchávám o těch nejdůležitějších věcech, ale... A kvůli tomu se cítím trochu jakože... distancovaná od světového dění, jakože... nejsem... no... Nemůžu říct, že bych byla skutečně zapojená, tak nějak účelně... tak nějak účelně se od toho distancuju, abych...

Autorka: Protože je pro tebe těžké unést, jak tě to stresuje?

Katie: Jo, no myslím, že to byla prostě moc velká psychická zátěž a já si řekla, že... prostě nedokážu... A taky když zohledním, co bych přisp-, víš co, ... nemohla bych tolik přispět. Myslím, že pro mě bylo důležitější pečovat o sebe [...] Cítím se ignorantně, cítím, že se musím před lidmi ospravedlňovat a vysvětlovat, proč... [...] Občas se cítím špatně, říkám si, že bych měla vědět, co se ve světě děje [...]. Není to tak, že by mi to bylo jedno [...].

Katie se dění ve světě natolik dotýká, že neunesla negativní zprávy z médií a naprosto ho odsunula stranou, přestože se dřív aktivně zapojovala do různých sociálních hnutí. Z jedné strany bych mohla soudit na kosmopolitní nastavení Katie, když se jí osobně nedotýkají pouze lokální a regionální zprávy, ale i globální zprávy o válkách na jiných kontinentech. Také před několika lety ještě projevovala zájem o různé občanské iniciativy, přestože sama pochází z vyšší střední třídy a z hnutí, kterých se podílela, by sama neprofitovala. Z druhé strany bych mohla říct, že svou volbou stranit se zpráv ze světa a zaměřením se na svůj osobní život se kosmopolitně rozhodně nechová.

Podobně zprávy vytěšňuje i Lucy, Angličanka, která zde s Čechem založila rodinu. Lucy je mezi členy výjimečná tím, že jí v podstatě nezáleží na mezinárodním rozměru jejího života. Ani při hlubším pátrání v našem rozhovoru po známkách toho, že by takový rozměr pro ni byl důležitý, jsem žádné nenašla. Takové mezinárodno v životě nepotřebuje a

upozorňuje na to, že v kontextu sboru jí na mnohonárodnostní sestavě sboru záleží patrně nejméně. „*O tom to není*“ (08.06.2018), říká. Mnohem důležitější je pro ni věková a osobnostní diverzita a spíše než na mezinárodnosti, jí záleží na tom, že jsou členové otevření a liberální. Přála by si do budoucna, aby měly osobnosti členů ještě mnohem větší možnost se projevit, protože by na sebe velmi ráda nechala působit diverzitu různých postojů.

V Česku se Lucy necítí izolovaná a dokáže navazovat stejně tak přátelství s Čechy, tak i s jinými cizinci. Moc se zajímá o zdejší zvyky a uvažuje nad tím, že složí zkoušky pro udělení českého občanství. Nijak to neznamena, že by se distancovala od svého britského původu. Své britství udržuje paralelně s životem v Praze, který považuje ze všech stran za naplněný, odhlédne-li od faktu, že se cítí izolována od světa z důvodu mateřské dovolené. Se synem se učí české písničky. „*Užívám si učení se těch písniček, jako třeba... ‚Kočka leze hm hm, pes oknem, pes oknem‘, je to pro mě fakt zábavné [...]. Jak je to... ‚Kočka leze z díre, pes oknem‘? DÍROU, pes oknem... a tak dále*“ (08.06.2018).

Je znát, že má Lucy zájem o českou kulturu i z lidovějšího hlediska než jen o kulturu vznešenou, kterou by našla v například v muzeích. S rodinou si přivykla na spoustu českých svátků a tohoto lokálně českého rozměru si cení. Od ostatních cizinců, především expatriotů se vymezuje takto: „*Nežiju jen expatím životem, chodím na pohřby, na svatby, na křtiny a všechno... Žijeme takový docela všeobšáhly život. Ostatní expati chodí jen do barů a kaváren a nemají tenhle nějaký jakože... Víš, co myslím?*“ (08.06.2018) Lucy se necítí být obyčejným expatriotem kvůli tomu, že se plně účastní zdejšího sociálního života a zdejších zvyků a nepřijímá zdejší lokální život jen povrchně. Nemá vždy zcela aktuální informace o českém veřejném dění, neboť sleduje globální média, která se o České Republice příliš často nevyjadřují. Když jsem jí pobídla, že na české politice není tolik zajímavého, ihned se však ohradila: „*Ale je. Jsem si jistá, že například [český prezident] je něco, na co si člověk chce dávat pozor*“ (tamtéž). Čte tedy globální zprávy, ale přesto si nemyslí, že by dění v Česku nebylo podstatné.

Lucyin příklad kosmopolitismu stojí na jejím vztahu ke sboru a k Česku. Na rozdíl od Verči a Eugena, u kterých se projevuje právě potřebou mít v životě mezinárodní rozměr, se Lucy tohoto rozměru může klidně vzdát. Je pro ni podstatná jednoduchá komunikace, ale je-li zajištěna, nepotřebuje již, aby jedinci v jejím okolí do jejího života přinášeli výraznou

národnostní diverzitu. To však neznamená, že by se jí nelíbila. Výhrady proti ní nemá. Mnohem více než ale předchozí případy si Lucy uvědomuje i diverzitu ne-národnostní, konkrétně věkovou a osobnostní. Tím také citelně méně kategorizuje. Tenhle přístup je ještě rozšířen o její otevřenost vůči zdejší kultuře. Vyhledávají-li totiž například Verča s Eugenem pro svou spokojenost cizince, zároveň Lucy mezi cizinci a Čechy nerozlišuje. Nepaušalizuje a má za to, že mezi všemi může najít jedince s hodnotami, které jsou jí blízké. Přitom se jedná o otevřenost a liberálnost. Z tohoto hlediska by se dalo soudit, že Lucy je dokonce kosmopolitnější než Verča s Eugenem, kteří v určitých směrech dobře splňují Hannerzovu (1996) charakteristiku kosmopolitního člověka právě svojí orientovaností na cizince a mezinárodno. Hannerz (tamtéž) však také říká, že je kosmopolitní jedinec schopen jednoduše vstupovat do cizích společností, což zde Lucy zvládla dobře, a že se umí pohybovat v cizích významových strukturách. To Lucy patrně zvládá ještě o něco lépe. Neboť při primárním vstupu do české společnosti a seznámení se se zdejší lidovou kulturou měla oporu partnera, avšak její schopnost a vůle účastnit se každodenního zdejšího lokálního života a svoboda, kterou v tom Lucy pociťuje, je již zcela jejím postojem osobním. Není tedy člověkem, který by vyhledával *Jiné*, aby si ho mohl vychutnat, ale člověkem, který dobrovolně a dobře vstupuje do cizí kultury, aby se jí účastnil nikoli povrchně, ale zcela. V tomto ohledu bych si odvážila tvrdit, že Lucyin kosmopolitismus doplňuje ten Eugenův. Dokonce tvrdím, že je svými menšími nároky na jedince, se kterými navazuje sociální vazby, Lucy kosmopolitnější. Sledovat známky elitismu v Lucyním kosmopolitismu je obtížné, neboť o tom v jejím příběhu, na rozdíl od příběhů ostatních, nalézám málo dokladů. Její kosmopolitismus se projevuje na úrovni tak běžné, každodenní a rutinní, že se zdá, že rozměr elitní/neelitní dokonce postrádá.

Do kontrastu k Lucy a výše zmíněným individuálním kosmopolitismům bych ráda postavila příklad Henryho, jehož životní dráha se nápadně podobá té Lucyině. Pochází z Anglie, ze které se přestěhoval do České Republiky, aby se oženil s místní Češkou, s níž tu již po mnoho let žije rodinným životem. Na rozdíl od Lucy se však zde v Česku cítí být sociálně izolován. Českou kulturu odmítá a Češi mu nejsou sympatičtí. Vyjadřuje se takto:

Henry: Mluvím česky, ale Češi se mi zdají všeobecně... hrubí a... Celkově, převážně, ne všichni, ale hodně Čechů je hrubých a ehm... prostě... Jsou tak nějak... trochu strozí. A nejsou moc slušní. A to mě docela štve. (13.06.2018)

Autorka: Takže se ti moc nelíbí smýšlení Čechů?

*Henry: Nelíbí. S Čechy umí být zábava, když pijí. Když pijí, jsou v pohodě.
(13.06.2018)*

Později dodává, že „v České Republice neexistuje žádné prosím ani děkuji“ (tamtéž).

Patrně, ač to ve své výpovědi sám neguje, Henry soudí Čechy jako skupinu se stejnými atributy. Henry s Čechy nenavazuje sociální vazby a svou práci učitele vykonává výhradně na zdejších mezinárodních školách. Je pro něj důležité, že jsou členové sboru mnoha národností, neboť mezi nimi nachází lidi, kteří se svými postoji liší od Čechů. Čeští členové sboru navíc podle něj mají otevřenější postoje než Češi, které potkává mimo sbor. Ty považuje převážně za hrubé. Mnohonárodnostní sestava sboru pro něj má navíc ten význam, že se rád obklopuje cizinci.

Henry: Rád si povídám s lidmi z jiných krajů. Víš co, když jsou všichni ze stejného kraje, ... je to prostě strašně monotónní. Víš jak, když se pořád vídáš jenom s učiteli, je to VELMI monotónní. (13.06.2018)

Autorka: Takže si myslíš, že si toho s mezinárodními lidmi můžeš povědět více?

Henry: Ne, myslím si, že si toho můžeš říct víc, když je tam nějaká rozmanitost zájmů a rozmanitost lidí... A tím, že je v mezinárodní skupině velká rozmanitost lidí, je jednoduché najít něco, o čem si můžete povídat, na rozdíl od toho, když všichni dělají to samé. (13.06.2018)

Doplňuje, že takovou rozmanitost rozhodně nenajde v českém prostředí. Vyplyvajíc z rozhovoru, Henry pojí mezinárodní rozměr se zájmovou rozmanitostí. Má za to, že členové mezinárodní skupiny budou mít rozmanitější zájmy než členové jiných skupin. Že pro něho hraje ústřední úlohu tato zájmová rozmanitost, je patrné i z toho, že svůj názor předvádí na profesní skupině učitelů. Takový příklad nemá s národnostmi nic společného, přesto je pro něj však analogií k oné ne-mezinárodní monotónnosti. Tuhle monotónnost pak přisuzuje celému českému prostředí a lokálním českým kolektivům, ke kterým má navíc odpor i z hlediska osobních sympatií.

Henry svoje zdejší sociální vazby omezuje na vztahy s rodinou a na vztahy s dalšími cizinci, neboť si vytvořil averzi vůči češství. Zatímco Lucy se snaží do zdejší společnosti zapojit, a

naopak odvyknout si od, podle jejího názoru poněkud povrchního, životního stylu *typického expatriota*⁴, činí Henry vědomě opak: Do této cizinecké společnosti se zcela uzavírá. Činí tak na základě toho, že odmítá socializovat s místními kvůli svým předsudkům vůči nim. Zdá se tedy, že lidi a společnosti kolem sebe přísně klasifikuje a velmi se mu nedaří manévrovat s cizími významovými strukturami. Znáť je to z jeho výroku, že *Češi neznají prosím ani děkuji*. Je to samozřejmě generalizace, která patrně vznikla z rozdílu v každodenních interakcích zdejších a těch, na které je zvyklý z původního domova. Henry tyto způsoby interakce neklasifikuje jako *Jiné*, nýbrž jako *špatné*. Vlastní významové struktury nepřekonává, neboť nejeví snahu se do mentality místních ponořit a najít způsoby, které by mu interakci s nimi zjednodušovaly. Zkrátka mu nejsou sympatické a nic na tomto přístupu nemění ani fakt, že v Česku žil po dvacet let a plánuje zde se svou rodinou zůstat. Raději se před zdejšími uzavřel. Jeho úhel pohledu se tedy zdá být velice jednostranný a hodnotící, neodpovídá v podstatě žádným představám o kosmopolitech, které jsem tu představila. Přesto je však důležité mít na paměti i úlohu jeho osobní zkušenosti. Z mnoha jeho výroků, které učinil mimo náš rozhovor, jsem nabyla dojmu, že se zdejším životem cítí být ukřivděný. Další závěry by však byly spekulativní. Hlavním tématem je pro Henryho monotónnost. Té se chce vyhnout, a proto se uchyluje k sociálním skupinám, ve kterých se nacházejí jedinci mnoha národností. V tom se podobá Eugenovi, kterého však na rozdíl od Henryho nežene motivace negativní, ale pozitivní. Jde svým mezinárodním zkušenostem naproti, neboť to jeho životu dodává kýžený další rozměr. Navíc příliš nerozlišuje mezi cizinci a Čechy, kteří, přiznává, se mu zdají být trochu nepřístupní, ale nevadí mu to, neboť má za to, že to patří ke zdejší mentalitě. Henry, zdá se, nemá vidinu dalšího rozměru, přesahujícího jeho vlastní horizont. Má naopak zřetelně definovanou monotónnost, které se chce vyhnout. Proto vyhledává takové skupiny, které monotónní nejsou, a tím je shodou okolností také skupina sestávající z jedinců mnoha národností. V této interpretaci se mi tedy ani Henryho vyhledávání cizinců nezdá být hnáno příliš kosmopolitními hodnotami. Přestože na první pohled Henry vypadá, že se v mnohém shoduje s Eugenem, v podstatě se nedá říct, že by byl kosmopolitní. Přesto však umí v kosmopolitním nastavení fungovat.

⁴ Expatriota, kterého vykládá v citaci výše.

Přesto si on a všichni mí ostatní informátoři na sboru cení toho samého: otevřeného a liberálního smýšlení, tolerance, popřípadě světaznalosti. To jsou atributy skupiny, které jsou důležité pro všechny, přestože mnohdy z různých důvodů.

V předchozích odstavcích jsem popsala, jak se kosmopolitismus projevuje v jednotlivých případech členů sboru. Nešlo mi přitom o vyložení všech forem, kterých kosmopolitismus v celé množině členů nabývá, ale o demonstraci toho, že se individuální kosmopolitismy členů liší jak mezi sebou, tak od výše popsaného skupinového kosmopolitismu. Na základě předchozího výkladu je důležité poznamenat, že co se odehrává na skupinové úrovni je dáno dohodou, na kterou členové přistupují, když do skupiny vstupují. Každý člen však má svůj individuální kosmopolitismus vyjednaný jinak. Zaměřila jsem se na skutečnost, že jsou jedinci v některých ohledech kosmopolitní více a v jiných méně, a někdo tomuto konceptu neodpovídá v podstatě vůbec. Kosmopolitní hodnoty hrají v životě každého jedince jinou roli. To má pak zásadní význam pro to, jak a do jaké míry se tyto individuální kosmopolitismy v různých situacích projevují, a tedy i na to, jaký mají v sociálních situacích a interakcích potenciál.

Po zmapování předešlých několika příkladů jsem došla k závěru, že se kosmopolitismus často jen *nestane*, nýbrž je určitým hodnotovým nastavením, které vychází z osobní životní zkušenosti jedinců. Vzniká nejen jako reakce na vznikající globální společnost a kulturu (Hannerz 1996) a proto pomyslně také v souvislosti s transnacionálními a mezinárodními zkušenostmi, které jedince na úroveň této globální společnosti vynesly. Na individuální úrovni je především reakcí na dílčí situace, které jedinec zažil, a prostředí, kterým byl vystaven. Přitom pak na sebe nutně působí spousta situačních faktorů, které na každou individualitu nutně působí trochu jiným způsobem. To umožňuje vznik celé mozaiky kosmopolitismů. Bývají v závislosti na prioritách jednotlivců a způsobu, kterými jsou jejich kosmopolitismy vyjednány, mobilizovány v některých situacích více, v jiných méně. Příklady dokazují, že kosmopolitismus jedinců není jednoduší. Jeho kategorizace není jednoznačná, neboť je závislý na kontextech a utváří a jeví se dynamicky. Kosmopolitismus se v tomto ohledu zdá být součástí kontinua: Nestojí ve vzduchoprázdnu.

Funkce sboru

Účast na sboru plní v životě svých členů primárně několik funkcí, se kterými souvisí jak transnacionalita a mezinárodní zkušenost členů, tak jejich individuální i skupinové kosmopolitní tendence.

Jelikož je sbor primárně zájmovým kroužkem, je přirozené, že v tomto ohledu svým členům nabízí možnost seberealizace. Mnozí reflektují, že je pro ně velmi důležité, že cítí pokroky ve své pěvecké účasti. Uvolněný přístup humorných sbormistrů, kteří netrestají chyby a umožňují talentový rozvoj skrze sóla, svěřovaná i nováčkům, a pravidelné talentové přehlídky v tomto ohledu skutečně vytvářejí podpůrnou atmosféru. I teprve nedávno zrušená komorní sekce sboru sestávající ze schopnějších zpěváků, umožňovala seberealizaci těm, kdo stály o náročnější úkoly. Sbormistři se nezdráhají pochválit dobrý výkon či výrazný pokrok člena, jak je vidět například u Eugena, který je za svou snahu chválen při mnoha zkouškách. Téměř nikdy se přitom neschylují k veřejné osobní kritice, nejedná-li se o dobře a dlouhodobě etablovaného člena, a pak jen s humorným odlehčením této kritiky. Vážnější kritika probíhá mezi čtyřma očima a týká se zpravidla nedostatečné disciplíny, nikoli provedených chyb či pěveckého talentu. Je to jeden z principů, které skupina přejímá: Ve skupině se neponižuje, ani nepranířuje. To vytváří dobré možnosti pro seberealizaci, jednu ze tří hlavních funkcí sboru v životech svých členů. Upozorňuji, že seberealizaci formou zájmových kroužků a účast na nich rozhodně považuji za privilegium elity. Tento aspekt elitářství je znát i v dalších funkcích sboru, které vyplývají z privilegia jeho členů ovlivňovat stupeň svého sociálního vyžití.

Vstup do sboru

Druhá významná funkce sboru tedy souvisí s jeho sociálním rozměrem. Někteří do sboru vstupují pouze s vidinou seberealizace. Většina jedinců však do něj vstupuje, v kombinaci s touto vidinou, i protože v tom spatřuje řešení pociťovaného nedostatku sociálního kontaktu. Sbor se tak stává útočištěm při překonávání několika typů takového pociťovaného nedostatku.

Pro mě zajímavý příspěvek k tématu je Andrew C. G. Cookova studie *Placing capital(s)* (2011), ve které se zajímal o *transnacionální elity* v Praze, tedy skupinu lidí, do níž řadím i cizince participující ve sboru. Představuje v ní svůj empirický výzkum adaptace cizinců, který prokázal, že si každý z informátorů před skutečným dlouhodobým usazením se v Praze prošel fází jakéhosi frekventovaného vídání se s jinými, především anglicky mluvícími cizinci, než si zvykl žít samostatným zodpovědným zdejším životem. Tuto fázi mnozí z nich líčili jako *druhé dospívání* a jako velmi zábavnou, ale také naprosto nezodpovědnou část svého života (tamtéž). Sbor, o kterém tu mluvím, sice není skupinou, která by nabízela ve zmiňované studii popisovanou *divokou jízdu*, ale není pro některé i tak útočištěm při takovéto *fázi přechodu*? Z rozhovoru, které jsem prováděla, vyplývá, že pro některé členy v *období přechodu* sbor takovou funkci rozhodně zastával. Nejúderněji se k tomu vyjádřila Katie, která období před vstupem do sboru popisuje takto:

„Udělal jsem, co dělá spousta anglicky mluvících lidí: Přihlásila jsem se na TOEFL kurz, abych mohla učit angličtinu jako cizí jazyk a... Spřátelila jsem se se spoustou lidí z mého kurzu a pak během tří až čtyř měsíců všichni odjeli (smích), takže jsem tady nikoho neznala a byla jsem skutečně osamělá. A jedna přítelkyně [...] mi říkala, ‚proč se nepřihlášíš do nějakého sboru?‘, a já si vždycky říkala, že to je hloupé... Opravdu jsem po takových věcech netoužila, nikdy jsem na univerzitě takhle nikam nevstoupila, jakože... Všichni ti lidé se pořád účastnili nějakých zájmových skupin, ale já jsem na tohle nikdy nebyla. Ale pak jsem se ocitla v Praze bez jakýchkoli kamarádů, a... Tak jsem si říkala ‚hmmm, možná bych MĚLA vstoupit do sboru.“
(Katie, 11.06.2018)

Katie je člověk, kterého nikdy nepřitahovalo, účastnit se zájmových kroužků. Až teprve, když byla v Praze jako cizinka velmi osamělá, uvědomila si, že podobnou skupinu potřebuje k překonání této počáteční sociální izolovanosti, kterou pociťovala. Poté, co jako zázemí pro vytvoření si primární sociální sítě zde v Praze selhaly učitelské kurzy, vyhledala jako takové zázemí sbor. V této její počáteční fázi byl kromě vyhledávání sociálních vazeb a pocitu sounáležitosti důležitý i aspekt seberealizace. Záhy se totiž nejen cítila být součástí kolektivu. Zároveň měla pocit, že se rozvíjí jako osobnost. Stejně se k tomu staví i Eugen. Ten se vstupem do sboru cítil, že jeho zdejší život získal význam. Možnost se v něčem

zdokonalovat a zároveň být skutečnou součástí konkrétní skupiny, jeho život expatriota podstatně naplnilo:

Eugen: Cítíš, že tam patříš. [...] Přidává to trochu smyslu, víš... Jen tu nebloudíš a nepiješ jen pivo a neobdivuješ jen architekturu.

Autorka: Takže je Praha mnohem příjemnější od chvíle, co jsi ve sboru?

Eugen: No, víš, smysluplná. Cvičit se v něčem, mít nějakou motivaci se zdokonalovat...

Kombinace zdokonalování se a pocitu, že *někam patří*, výrazně pomohli Katie, Eugenovi a dalším členům ve vytvoření si primárního zázemí zde v Praze. Katie i Eugen se přitom shodnou na tom, že byl zpočátku jejich členství sbor něčím, co prostupovalo celou jejich přítomností. Nezávisle na sobě mi vykládali, že zpívali, učili se texty a cvičili intonaci při všelijakých činnostech. Katie se prý lidi smáli, že se učí noty při umívání nádobí, zatímco Eugen se přistihl, jak hlasitě zpívá sborový repertoár při chůzi do práce. Byli tedy zpočátku sborem a svou účastí v něm pohlceni. Oba se také shodují v tom, že tato vstupní fáze již pominula.

Má informátorka Thea je studentkou z Německa, která v Praze měla pobývat jen v rámci ročního výměnného pobytu. Poté se měla opět vrátit do rodného města. Přesto se tu po půl roce cítila natolik frustrovaná a izolovaná v komunitě studentů, že ji tato frustrace podnítila k přihlášce do sboru. I tak tedy může vypadat pocit nedostatečnosti sociálních kontaktů, který se cizinec pokouší vstupem do sboru řešit. Patrně při všech takových příkladech, kterých ve sboru najdeme i více, bylo důležité, že má sbor mnohonárodnostní sestavu členů. Představoval tím polštář, který tlumil tvrdý vpád do zdejší jiné, české společnosti.

Lucy, ač cizinka, však svou účastí s žádnými z toho pramenícímu pocitu izolovanosti nebojovala. To, že žádné nikdy neměla, vztahuje ke komplexitě své transnacionální sítě: Necítila se sama, protože ji uspokojovala představa, že má dobré přátele po světě. Svým vstupem do sboru se pokusila vyřešit nedostatečný sociální kontakt, který vznikl nikoli na základě jejího cizinctví, ale na základě její péče o syna na mateřské dovolené. Od Katie se jedinci jako je Lucy liší tím, že pro ně sbor neznamenal žádný stupeň v integraci do nové společnosti. Tu buď, jako například čeští členové, řešit nepotřebují, anebo ji řeší skrze jiné

kanály. Lucy měla tuto fázi pravděpodobně usnadněnou i českým partnerem. V jejím případě byl hlavním požadavkem, které na sbor měla, komunikace v angličtině.

Třetí nedostatek, kteří členové svým vstupem do sboru redukovali, byla neuspokojující nebo žádná přítomnost mezinárodná v jejich sociálním prostředí, které v něm však požadují. V jistém smyslu bych o tom uvažovala jako o pocitu izolovanosti v příliš lokálním prostředí. Verča, která byla ze školy a univerzitních aktivit zvyklá na silně mezinárodní prostředí, takové prostředí před vstupem do sboru postrádala a ve sboru vyhledala. V jejím případě tedy od samého začátku hledala, opět ve spojení s možností seberealizace, uspokojení svých vlastních kosmopolitních tendencí.

Co dělá ze sboru snadné útočiště?

V tom, že je sbor snadným útočištěm především pro (elitní) cizince, kteří zde pociťují sociální izolovanost, hraje nepochybně důležitou roli fenomén skupinového kosmopolitismu, a to primárně ze dvou důvodů. Zásadní je nejprve skupinová otevřenost vůči *Jinému*, potažmo i novému. V tomto ohledu sbor vůči nováčkům při jejich vstupu do něj postrádá předsudky. Sbor podporuje diverzitu, která dokonce stojí ve středu jeho sebereprezentace a sebepojetí jako skupiny. Cizinctví, kterým se členové cítí být v různých fázích svého zdejšího pobytu v Praze izolování, se tedy v prostředí sboru nutně stává oceňovaným atributem. Zároveň je významná i schopnost sboru redukovat v interakci mezi členy konflikty, vzniklé na základě rozdílných významových struktur, ve kterých jsou členové zvyklí se pohybovat. Tím, že skupina v interakci ctí toleranci, respekt a porozumění, nebývají členové perzekuováni za nedorozumění či za smýšlení ovlivněné jejich kulturními dispozicemi. Mělo by ovšem toto smýšlení zahrnovat prvky souhlasu s jakýmkoli znevýhodňováním skupin lidí, měl by člen, jak jsem ukázala dříve, s přijetím do sborové skupiny potíže.

S popsaným sklonem skupiny k opatrnosti a porozumění ve vzájemné interakci jejích členů pak souvisí i všeobecný odpor k otevřeným konfliktům a osobní kritice, který v souhře s odporem k ponižování, jak jsem zmínila výše, vytváří ve skupině dlouhodobou harmonii. K tomu se vyjádřila Lucy:

Autorka: Jsi při interakci s ostatními členy citlivější, jenom tak, nebo třeba ohledně určitých témat?

Lucy: To si nemyslím, myslím, že je to prostě obecná sociální uvědomělost a to, jak interaguješ obecně. Jako nemyslím si, že interaguju nějak... I když možná takhle trochu interaguju, nevím... Protože jsi... Musíš být... Je to jako týmová práce, musíš být tým, skutečně ZÁLEŽÍ na tom, jestli někoho znepokojíš, takže si jakoby víc hlídáš, abys to neudělala, protože musíš... Musí tam být harmonie... v té skupině. A v mé roli [administrátorky] mi už přišlo pár emailů, které mě iritovaly, a já jsem musela... Musíš to překonat, protože nemůžeš jako... Nemůžeš jako být otrávená, jakože... Někdo může být trochu otravný, nebo může říct něco trochu hrubého, když se tě na něco ptá, ale musíš se s tím vyrovnat, nemůžeš si dovolit... Jako... Musíš vytvářet harmonii. Udržovat harmonii.

Sklon k bezkonfliktnosti Lucy a nezávisle na ní i Eugen považují za ideální atribut komunikace mezi dospělými jedinci ve větší skupině. Eugen to dokonce považuje za „normální“ (09.06.2018); tak by to tedy podle něho mělo vypadat. Tolerantní atmosféra, která tím vzniká, společně s naplňováním pěveckých zájmů, jsou mnohdy dobrým základem pro dlouhodobou účast členů na sboru.

Dlouhodobá účast

Z hlediska dlouhodobé účasti již sbor v životech svých členů neplní primárně funkci útočiště při řešení pocitů určitých nedostatků. Tyto nedostatky byly odstraněny buď účastí ve sboru samotnou, anebo jinými prostředky. Katie říká:

„Řekla bych, že pro mě nyní sbor znamená něco jiného, než co pro mě znamenal tehdy. Protože zpočátku mého pobytu v Praze byl mým... no mým vším (smích), hlavním zdrojem mých přátel, ústředním bodem mého života... A myslím, že jsem ho skutečně prioritizovala nad prací, víceméně nad vším. [...] Myslím, že teď je to víc o té sociální stránce, protože... Ve sboru jsou lidi, které znám celé roky. [...] Mám teď ve sboru víc přátel, stejně jako mám víc přátel mimo sbor.“ (Katie, 11.06.2018)

V životě Katie a ostatních členů skupina sboru z dlouhodobého hlediska představuje kolektiv přátel. V tomto vývoji bezpochyby pomáhá i pěvecké soustředění. Většina členů se přitom, přes své různě vyjednané individuální kosmopolitismy, v určitých kosmopolitních hodnotách shoduje, jak jsem již vyložila dříve. Právě tyto společné kosmopolitní hodnoty, jako jsou především otevřenost, mezinárodní rozhled a liberálnost, všichni mí informátoři považují za vlastnosti skupiny, které ji dělají výjimečnou a jimi váženou. Dlouhodobě v tomto ohledu sbor uspokojuje individuální kosmopolitismy svých členů.

Přitom spousta lidí vyzdvihuje i fakt, že je sbor uskupením zájmovým. Společný zájem, zábava a cíl členy, jedince podobných hodnot, ještě více stmelují. V životech členů tím ke sboru vzniká silné pouto, jak popisuje Katie: „*Cítím silnou loajalitu vůči sboru, možná (smích) nějakým způsobem i povinnost (smích), nebo tak něco, neumím si představit, že bych s tím skončila.*“ (11.06.2018) Mí informátoři se shodují na tom, že se sbor stal jednou z hlavních, ne-li přímo centrální součástí jejich sociálního života, a že sbor nemá či ani nemůže mít obdobu. „*[Tento sbor] není napodobitelný.*“ (Lucy, 08.06.2018).

Závěr

V předchozím textu jsem se zabývala projevy kosmopolitismu v prostředí mezinárodního sboru a zaměřila se na to, jak jsou spojeny s transnacionálními zkušenosti jeho členů. Představila jsem výsledky své studie, založené na zúčastněném pozorování a rozhovorech.

Výklad ukázal, že kosmopolitismus může v uskupení tak diverzním, jako je zkoumaný sbor, přijímat dvojakou podobu. Kosmopolitismus je jednak všem členům společný na úrovni skupiny. Celoskupinové kosmopolitní hodnoty tu představují způsob, kterým se skupina přizpůsobuje své národnostní různorodosti. Tato různorodost pramení i z toho, že se ve sboru scházejí členové žijící transnacionálními životy vázanými k nejrůznějším místům v Evropě, i po světě. Do sboru se hlásí nejčastěji proto, že tím zaplňují nějakou prázdnotu, kterou cítí ve svých sociálních životech. Mnohdy se jedná o řešení přechodové situace, kdy cizinci vstupují do české společnosti, ale cítí se v ní zpočátku izolováni. Jiní svou přihláškou

do sboru řeší nedostatek diverzity v sociálním prostředí, kterým jsou obklopani. Tím uspokojují své individuální kosmopolitní tendence.

Na příkladech individuálních kosmopolitismů několika jedinců jsem demonstrovala, že kosmopolitismus může mít i uvědomovaný význam v životě jednotlivce, a že každý má svůj kosmopolitismus vyjednaný trochu jinak. Kosmopolitismus se tedy ve sboru projevuje na úrovni skupinové i individuální a obě vrstvy se navzájem potkávají, posilují a proměňují. To byl pro mě nečekaný výsledek výzkumu. To, jak má jednatelce svůj kosmopolitismus vyjednaný, závisí na životních zkušenostech lidí. Většina mých informátorů byla kosmopolitní jen z určitých ohledů. Do budoucna by bylo tedy vhodné se ptát nikoli pouze na to, zda je jedinec kosmopolitní, ale také do jaké míry je kosmopolitní, a především ve kterých ohledech. V případech některých jedinců se totiž dokonce zdá, že se nejedná tolik o kosmopolitismus, jako o elitní životní styl, který si zvolili.

Přesto jsem zjistila, že sbor dává svým členům prostor a možnost uskutečňovat své kosmopolitismy zejména z dlouhodobého hlediska, tedy tehdy, neslouží-li jim už primárně k vyřešení nějakých pocitů izolovanosti. Tehdy se sbor stává jedním z ústředních bodů sociálního života všech mých informátorů. Sbor v tuto chvíli již reprezentuje skupinu přátel, kteří se hlásí k podobným hodnotám.

Obecně jsem zjistila, že kosmopolitismus a transnacionalita skupiny i jedinců v sociálním prostředí mezinárodního sboru po mnoha stranách souvisí a že v něm kosmopolitismus zaujímá důležitou roli. Transnacionalita jedince však nemusí nutně znamenat, že zastává kosmopolitní hodnoty a životní postoj, jak jsme viděli na příkladě Henryho. Na základě toho, co jsem v této práci popsala, usuzuji na další témata, která by se v prostředí sboru dala studovat. Zajímavé by bylo například zjistit, jak se v kontextu specifické interakce mezi účastníky, včetně sbormistrů, vyjednávají mocenské vztahy ve sboru. Dále si myslím, že samotná pravidla vzájemné interakce ve sboru by mohla být v oddělené studii zpracovaná ještě přesněji.

Literatura

COOK, A. C. G.: Placing capital(s): everyday social transformations of transnational elites in Prague, Czech Republic. *Area*, Vol. 43, No. 4. (Dec. 2011). Wiley. s. 420-429.

DISMAN, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Nakladatelství Karolinum, 2002.

GUPTA, A., FERGUSON, J.: Beyond „Culture“: Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology*, Vol. 7, No. 1. (Feb. 1992). Wiley. s. 6-23.

HANNERZ, U.: *Transnational Connections: Culture, People, Places*. Routledge, 1996.

HEŘMANSKÝ, M., LINDOVÁ, J.: © 2017. E_Úvod do společenskovedních metod. Pozorování [online]. Praha: FHS UK. [cit. 27.06.2018]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/>

HEŘMANSKÝ, M.: © 2009/2010. E_Úvod do společenskovedních metod. Kvalitativní analýza dat [online]. Praha: FHS UK. [cit. 27.06.2018]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/>

NEDBÁLKOVÁ, K.: Etnografie (Jedna ruka kreslí druhou aneb Jak se dělá etnografický výzkum). In: ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol.: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál, 2007.

NOVOTNÁ, H.: © 2009/2010. E_Úvod do společenskovedních metod. Výběrové strategie [online]. Praha: FHS UK. [cit. 27.06.2018]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/>

NOVOTNÁ, H.: © 2009/2010. E_Úvod do společenskovedních metod. Kvalitativní strategie výzkumu [online]. Praha: FHS UK. [cit. 27.06.2018]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/>

SZALÓ, C.: *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

VERTOVEC, S.: *Fostering Cosmopolitanisms: A Conceptual Survey and A Media Experiment in Berlin*. University of Oxford, 2006.

WERBNER, P.: *Anthropology and the New Cosmopolitanism: Rooted, Feminist and Vernacular Perspectives*. Bloomsbury Academic, 2008.

ZANDLOVÁ, M.: © 2015. E_Úvod do společenskovedních metod. Rozhovor [online]. Praha: FHS UK. [cit. 27.06.2018]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/>